

Interventie

DIAMANT

Identiteit en Weerbaarheid bij kwetsbaarheid voor radicalisering

---

Erkenning

Erkend door deelcommissie Justitiële interventies

Datum: 24 juni 2020

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Salama, Aarts, Lucassen (mei 2020).

Justitieinterventies.nl: beschrijving DIAMANT Identiteit en Weerbaarheid bij kwetsbaarheid voor radicalisering. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut. Gedownload van www.justitieinterventies.nl.

Inhoud

Samenvatting.....	4
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	8
1.3 Aanpak.....	8
2. Uitvoering	14
3. Onderbouwing.....	19
4. Onderzoek.....	31
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	31
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten.....	32
5. Samenvatting Werkzame elementen	35
6. Aangehaalde literatuur.....	36

Samenvatting

Diamant is een interventie die de weerbaarheid tegen radicalisering beoogt te versterken bij islamitische migrantenjongeren en -jongvolwassenen tussen 12 en 23 jaar bij wie verschillende risicofactoren aanwezig zijn. Via training en coaching wordt gewerkt aan versterking van de identiteit en emotionele, gedragsmatige en cognitieve weerbaarheid. In de training worden gevoelens van achterstelling en discriminatie aangepakt. Verder wordt gewerkt aan inzicht en vertrouwen in de eigen identiteit, een gezond sociaal netwerk, herstel van de schoolloopbaan, kansen op de arbeidsmarkt en versterking van competenties die nodig zijn in de hedendaagse maatschappij.

Doelgroep

Interventie Diamant is bedoeld voor islamitische migrantenjongeren en -jongvolwassenen tussen 12 en 23 jaar die door de aanwezigheid van meerdere risicofactoren, zoals onzekerheid over identiteit, onrechtvaardigheidsgevoelens, gebrek aan toekomstperspectief, isolement /risicovol netwerk, distantiëring van de Nederlandse samenleving, gebrekkige oordeelsvorming, een problematische thuissituatie en een zingevingsoektocht, een verhoogd risico lopen op islamitische radicalisering (De Wolf en Doosje, 2010; Hallich & Doosje, 2017). Bij de aanwezigheid van verschillende risicofactoren voor radicalisering duiden wij deze jongeren en jongvolwassenen aan als kwetsbaar of gevoelig voor radicalisering. Zij lopen immers een verhoogd risico op aansluiting bij geradicaliseerde (jihadi-salafistische) ideeën of netwerken.

Doel

Het hoofddoel van Diamant is versterking van identiteit en weerbaarheid (emotioneel, cognitief en gedragsmatig) om te voorkomen dat kwetsbare islamitische migrantenjongeren en -jongvolwassenen radicaliseren.

Aanpak

Door Sipi opgeleide, gecertificeerde Diamant-trainers uit de islamitische migrantengemeenschap voeren de interventie in tweetallen uit. Zij bieden aan jongeren/jongvolwassenen een groepstraining van twaalf bijeenkomsten. Daarnaast ontvangt elke deelnemer individuele coaching. De Diamant-training bestaat uit de modules Turning Point (persoonlijke en identiteitsontwikkeling), Interculturele Morele Vorming, en Assertiviteit en Coping.

In een vertrouwde omgeving worden gevoelige onderwerpen, zoals discriminatie, de zoektocht naar identiteit en zingeving, problemen thuis en sociaal isolement bespreekbaar gemaakt en komen handelingsperspectieven aan de orde. Ook wordt met voorlichting, casuïstiek en interactieve opdrachten de kennis over radicalisering vergroot en leren jongeren en jongvolwassenen wat zij kunnen doen wanneer zij signalen hiervan bij zichzelf of anderen herkennen. Ingezet worden groepsdynamica, groeps gesprekken, thuisopdrachten om gesprekken met ouders te voeren, rollenspellen, zelf-presentaties, het uittekenen van de eigen levenslijn, gastlessen door rolmodellen en het uitdrukken van het eigen zelfbeeld en kernwaarden in onder meer collages.

Materiaal

Er is een Werkboek voor de deelnemers, een Trainershandleiding en er zijn PowerPointpresentaties voor elke module en elke informatiebijeenkomst. Ook is er een beschrijving van de opleiding tot Diamant-trainer. Verder zijn er formulieren voor de intake, observaties, een vragenlijst voor een nul- en eindmeting en een certificaat.

Onderbouwing

Diamant werkt aan versterking van weerbaarheid op cognitief, affectief en gedragsmatig niveau, zoals gedefinieerd door Mann et al. (2015). Vooral de onzekerheid omtrent de identiteit vergroot het risico dat jongeren en jongvolwassenen kwetsbaar worden om zich aan te sluiten bij radicale groepen, omdat het groepslidmaatschap hun een duidelijk zelfbeeld en een gevoel van sociale status kan verschaffen (De Wolf & Doosje, 2010). Diamant richt zich daarom bij jongeren en jongvolwassenen met meerdere risicofactoren die hen kwetsbaar maken voor radicalisering in de eerste plaats op het versterken van de identiteit. In de fase van gevoeligheid of kwetsbaarheid staan jongeren nog open voor dialoog en kan weerbaarheidsversterking dus effectief zijn (Doosje, De Wolf, Mann & Feddes, 2015). De in Diamant gebruikte preventieve methoden sluiten aan bij de aanbevelingen van onderzoekers De Wolf en Doosje (2010) om in te grijpen in de gevoeligheidsfase (o.a. reduceren van gevoelens van achterstelling; belichten van positieve kenmerken van minderheidsgroep -'stimuleren van sociale creativiteit'-; overbruggende contacten; waargenomen 'glazen plafond' wegnemen door inzet van rolmodellen en sociaal netwerk aanbieden waaraan deelnemers een positief zelfbeeld kunnen ontleen). De inzet van Diamant-trainers uit de gemeenschap die voorbeeldgedrag voorleven (*modeling*), de afwisselende werkvormen, het investeren in

vertrouwen, de cultuursensitiviteit van het programma en het werken aan door de deelnemers zelf gekozen doelen in groepsbijeenkomsten gecombineerd met individuele coaching, maakt dat de interventie aansluit bij de wensen, behoeften en verschillende leerstijlen van de jeugdigen.

Onderzoek

De Diamant-interventie is door verschillende externe, onafhankelijke onderzoekers onderzocht (Feddes, Mann & Doosje, 2013; Feddes, Mann & Doosje, 2015). Hierbij zijn zowel kwantitatieve (vragenlijsten) als kwalitatieve (interviews en observaties) onderzoeksmethoden gehanteerd. De onderzoeken laten zien dat jongeren en jongvolwassenen die aan de Diamant-training hebben deelgenomen na de Diamant-training meer zelfvertrouwen, doelgerichtheid, inlevingsvermogen en empathie laten zien, alsook verminderd sociaal isolement en negatievere attitudes tegenover ideologiegebaseerd geweld. Een recente interne procesevaluatie (Aarts, 2020) toonde aan dat trainers en deelnemers vooral positief zijn over het onderdeel identiteitsontwikkeling. Trainers zijn tevreden over het gebruik van de radicaliseringstypologie in de training. Een aanbeveling van deelnemers en trainers die opgevolgd zal worden is om naast de bestaande werkvormen voor het bespreken van radicalisering ook werkvormen te ontwikkelen die gaan over ronseling en propaganda op sociale media, en het bekijken van film als werkvorm.

Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Interventie Diamant is bedoeld voor islamitische migrantenjongeren en -jongvolwassenen tussen 12 en 23 jaar die door de aanwezigheid van meerdere risicofactoren, zoals onzekerheid over identiteit, onrechtvaardigheidsgevoelens, gebrek aan toekomstperspectief, isolement / risicovol netwerk, distantiëring van de Nederlandse samenleving, gebrekkige oordeelsvorming, een problematische thuissituatie en een zingevingszoektocht, een verhoogd risico lopen op islamitische radicalisering (De Wolf en Doosje, 2010; Hallich & Doosje, 2017).

Het gaat dus om Nederlandse jongeren met een islamitische migratieachtergrond. Vooral tweede- en derdegeneratiemigranten kunnen worstelen met hun hybride (Buijs, Demant & Hamdy, 2006) of duale (Verkuyten, 2010, 2018) identiteit, hun westerse en hun islamitische identiteit. Deze moeten ze met elkaar zien te combineren en dat brengt onzekerheid over het zelfbeeld met zich mee. Dit geldt des te sterker in de puberteit, waar de vorming van een eigen identiteit een hoofdthema is (Erikson, 1968). Deze onzekerheid is van invloed op de mate van identificatie met de groep. Als mensen veel onzekerheid ervaren hebben ze in de eerste plaats de behoefte om bij een groep te horen. Onzekerheid over de identiteit is belangrijk, maar niet de enige risicofactor die kwetsbaarheid of gevoeligheid voor radicalisering verhoogt.

Intermediaire doelgroep

Interventie Diamant heeft geen intermediaire doelgroep, maar Diamant werkt wel systeemgericht (Feddes, Mann, Zwart & Doosje, 2013). Belangrijke beïnvloeders voor identiteitsontwikkeling en risico's op radicalisering, zoals ouders en vrienden, worden indirect betrokken via opdrachten die deelnemers uitvoeren. Zo voeren deelnemers opdrachten uit waarbij ze hun ouders interviewen of hen raadplegen voor een familiestamboom en werken ze in de training morele dilemma's en situaties uit afkomstig uit hun dagelijks leven met ouders, klasgenoten en vrienden. Voor ouders zijn er drie optionele ouderbijeenkomsten. Op genoemde manieren bevordert Diamant ouderbetrokkenheid en wederzijds contact en begrip tussen ouders en kinderen.

Selectie van doelgroepen

Een Diamant-traject bij Sipi begint doorgaans met een aanmelding van een potentiële deelnemer door de ouders, (een professional van) een organisatie, of met werving door een Diamant-trainer. Deelname aan Diamant kan vrijwillig zijn, maar ook verplicht, bijvoorbeeld door de reclassering. Vervolgens voert een Diamant-trainer met elke potentiële deelnemer twee intakegesprekken om vast te stellen of Diamant een passende interventie is voor de jongere of jongvolwassene.

In het eerste intakegesprek (om goed te kunnen aansluiten een informeel, semigestructureerd gesprek op basis van een intakeformulier) wint de Diamant-trainer informatie in over de deelnemer en diens motivatie en informeert hij/zij de deelnemer over de inhoud van Diamant, en de later te ondertekenen gedragscode en inspanningsverklaring. De Diamant-trainer laat de items aan bod komen uit de checklist met indicatiecriteria en contra-indicaties zodat hij/zij tijdens of na het gesprek kan aankruisen aan welke indicatiecriteria en/of contra-indicatiecriteria de deelnemer voldoet.

Aan het einde van het eerste intakegesprek maakt de trainer meteen een afspraak voor een tweede intakegesprek. In de periode tussen de twee intakegesprekken bepaalt de kandidaat of hij/zij wil deelnemen (mits er sprake is van vrijwilligheid), en bepalen de Diamant-trainers gezamenlijk in een multidisciplinair overleg of de kandidaat wordt toegelaten.

In het multidisciplinair overleg (mdo) wordt door de twee Diamant-trainers gezamenlijk met een gedragsdeskundige besproken en afgewogen of de potentiële deelnemer aan voldoende indicatiecriteria voldoet, of er geen sprake is van contra-indicaties, en of een Diamant-traject voor deze persoon kans van slagen heeft. De bespreking gebeurt aan de hand van het intakeformulier dat de Diamant-trainer heeft ingevuld met eventuele informatie van de aanmelder en informatie uit het eerste intakegesprek. Gezamenlijk wordt besloten of een deelnemer wordt toegelaten.

Personen kunnen worden afgewezen als de noodzakelijke minimale motivatie bij de kandidaat ontbreekt.

Ook bij verplichte deelname is minimale motivatie om te werken aan een doel als 'werk vinden of terug naar school' nodig en vaak aanwezig. Wanneer het team besluit dat de Diamant-training niet passend is, dan wordt de aanmelder of potentiële deelnemer geadviseerd over een alternatief.

In het tweede intakegesprek deelt de Diamant-trainer mee of de jongere/jongvolwassene is toegelaten en laat deze laatste aan de Diamant-trainer weten of hij/zij wenst mee te doen.

Indien de jongere/jongvolwassene wenst deel te nemen dan levert hij/zij bij het tweede intakegesprek een (bij minderjarigheid ook door ouders) ondertekende gedragscode en inspanningsverklaring in.

Indicatiecriteria

De hierna genoemde indicatiecriteria (uit de checklist in het Intakeformulier) komen overeen met kenmerken van jongeren en jongvolwassenen die zich in een gevoeligheidsfase voor radicalisering bevinden zoals genoemd in De Wolf en Doosje (2010) en Doosje en Hallich (2017). Bij elke deelnemer zijn minimaal vijf indicatiecriteria van toepassing. De criteria die het meest voorkomen, het zwaarst wegen en/of het best aansluiten bij de inhoud van de interventie worden hierna het eerst genoemd. Naarmate meer indicatiecriteria bij een jongeren/jongvolwassene aanwezig zijn, sluit Diamant beter aan bij de situatie en behoeften van de jongere/ jongvolwassene.

De jongeren/jongvolwassenen:

- worstelen met verschillende loyaliteiten, referentiekaders en identiteiten, waarbij ze houvast zoeken in hun geloof;
- zijn onzeker over hun identiteit en verlangen naar een groepslidmaatschap dat hun een duidelijke hiërarchie, regels en toekomstperspectief verschaft;
- ervaren een gevoel van onrechtvaardigheid/achterstelling/discriminatie, voelen zich niet welkom in Nederland; zijn bijvoorbeeld structureel bezig met politieke vraagstukken over relatieve deprivatie, stigmatisering en discriminatie, plaatsen bijvoorbeeld politieke statements op social media;
- ervaren weinig toekomstperspectief te hebben qua school, stage en werk (ervaren een 'glazen plafond');
- hebben weinig verbinding met de Nederlandse samenleving (gesegregeerd/sociaal geïsoleerd/geen zinvolle dagbesteding/geen werk of school);
- verkeren in een risicovol sociaal netwerk (radicale denkbeelden onder vrienden);
- hebben grote moeite complex en genuanceerd te denken vanuit meerdere invalshoeken (denken zwart-wit) en sluiten zich af voor andere opvattingen of perspectieven;
- vinden het moeilijk om constructief voor zichzelf op te komen, komen vaak terecht in conflictsituaties en hebben daarbij de neiging naar de ander te wijzen en zich onrechtvaardig behandeld te voelen;
- hebben een moeilijke thuissituatie en een (cultuur)kloof met hun ouders;
- hebben geen vertrouwen in het 'systeem' (overheid/hulpverlening/school);
- zijn structureel bezig met wat de zin van het leven is en ervaren hierin geen rust.

Diamant is een interventie ter preventie van radicalisering en niet bedoeld voor jongeren die daadwerkelijk geradicaliseerd zijn. De volgende **contra-indicaties** (bij vermoeden of diagnose) gelden voor deelname aan de Diamanttraining. De jongeren/jongvolwassenen

- lijken geweld normaal te gaan vinden;
- hebben overmatige interesse in ideologie en/of extremistisch gedachtegoed;
- legitimeren geweld vanuit persoonlijke extremistische opvattingen en/of ideologie;
- zijn voornemens (geweest) uit te reizen naar een strijdgebied, of zijn terugkeerder;
- verblijven als verdachten of veroordeelde op de terroristenafdeling;
- zijn in een gesloten setting geplaatst waar sprake is van gewelddadig extremisme;
- zijn (vrijwillige) uitreder van een (gewelddadig) extremistisch netwerk;¹
- zijn op moment van aanmelding wegens overvallen, geweldsdelicten, drugshandel of detentie in aanraking met justitie;
- zijn vermoedelijk geradicaliseerd (aangesloten bij jihadi-salafistische ideologieën en netwerken) of zijn verdacht van terreurdaden;
- hebben een lichte verstandelijke beperking (Ivb);
- hebben zodanig ernstige psychiatrische problemen dat actieve deelname aan de Diamant-training niet mogelijk of wenselijk is;
- hebben een zodanig ernstige alcohol- of drugsverslaving dat actieve deelname aan de Diamant-training niet mogelijk of wenselijk is.

Betrokkenheid doelgroep

Interventieontwikkelaars Esma Salama, Souad Salama en Esmae Mahdi-El Yakoubi van Sipi, zelf kinderen van eerste generatiemigranten en ouders van derde generatiemigranten jeugd, hebben hun eigen culturele kennis en ervaringen ingebracht om Diamant goed te laten aansluiten bij de behoeften van de doelgroep. Dat is de eerste manier waarop de doelgroep betrokken is bij de (door)ontwikkeling van de interventie. Vanuit de observatie van de interventie-ontwikkelaars dat veel islamitische jongeren die opgroeien in Nederland worstelen met de vraag wie zij zijn en waar zij bij horen, namen zij in Diamant elementen op die

---

¹ Deze en voorgaande criteria zijn afkomstig uit Evaluatie Forsa en Familiesteunpunt. Evaluatie ten behoeve van de NCTV, Andersson, Elffers Felix, november 2018.

zij gemist hadden in hun eigen opvoeding en elementen uit trainingen waaraan zij in het verleden zelf veel hebben gehad. Zo ontstond de volledige Diamant-training zoals die nu nog steeds wordt toegepast, bestaande uit drie modules: een eerste gericht op identiteitsvorming ('Turning Point'), een tweede gericht op interculturele morele oordeelsvorming en de derde gericht op wat we nu Assertiviteit en Coping noemen.

Ontwikkelgeschiedenis

In 2006 zetten interventie-ontwikkelaars van Sipi voor het eerst de voorloper van de huidige interventie in, toen alleen gewijd aan interculturele conflicthantering, onder de naam Diamant (naar de Amsterdamse Diamantbuurt waar de interventie werd ingezet), om te bemiddelen tussen lokale groepen die lijnrecht tegenover elkaar stonden. De training draaide toen alleen om interculturele conflicthantering en was gericht op vergroting van inzicht in eigen en andermans handelingsperspectieven. Doel was dat jongeren meer empathie en tolerantie voor andersdenkenden zouden ontwikkelen. Vervolgens is Diamant in interactie met de doelgroep doorontwikkeld tot een volledige weerbaarheidsinterventie bestaande uit drie modules. In 2007 werd de methodiek voor het eerst ingezet voor een groep zeer praktiserende moslimmeiden waarover ernstige zorgen over radicalisering bestonden. De groep had volgens de opdrachtgever een radicale informele leidster. Na enkele voorbereidende gesprekken met de groep werd geconstateerd dat alleen de module interculturele conflicthantering voor hen onvoldoende zou zijn. Er bleek bij de meiden sprake te zijn van 'oud zeer', ernstige identiteitsproblemen en een worsteling met morele dilemma's.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van Diamant is versterking van de identiteit en weerbaarheid (emotioneel, cognitief en gedragsmatig) van kwetsbare islamitische migrantenjongeren en -jongvolwassenen om te voorkomen dat zij radicaliseren.

Subdoelen

De subdoelen voor de deelnemers luiden:

1. Deelnemer is zelfverzekerd en kan benoemen welke (deel)identiteiten (sociaal, professioneel, Nederlands, etnisch, religieus etc.) hij/zij heeft en welke voordelen elke (deel)identiteit met zich meebrengt.
2. Deelnemer kent de kwaadaardige en destructieve kenmerken van islamitisch radicale ideologieën en circuits en kan (online en offline) signalen hiervan en rekruteringsstrategieën herkennen.
3. Deelnemer weet hoe hij/zij zich kan weren tegen personen uit islamitisch radicale circuits (kent de eigen grenzen, kan deze aangeven en weet hoe hij/zij welke hulpbronnen kan aanboren).
4. Deelnemer heeft empathie en de vaardigheid om bij het nemen van besluiten rekening te houden met de rechten, wensen en belangen van de ander.
5. Deelnemer kan omgaan met negatieve emoties en onrechtvaardigheidsgevoelens (coping).
6. Deelnemer kan in verschillende contexten (familie, school, werk) constructief en rechtmatig voor de eigen rechten, wensen en belangen opkomen.
7. Deelnemer stelt zichzelf haalbare doelen met betrekking tot school, stage, werk en/of vrije tijd en boekt vooruitgang in de realisatie van deze doelen.
8. Deelnemer ervaart minder onbegrip ten gevolge van een (cultuur)kloof met zijn/haar ouders.

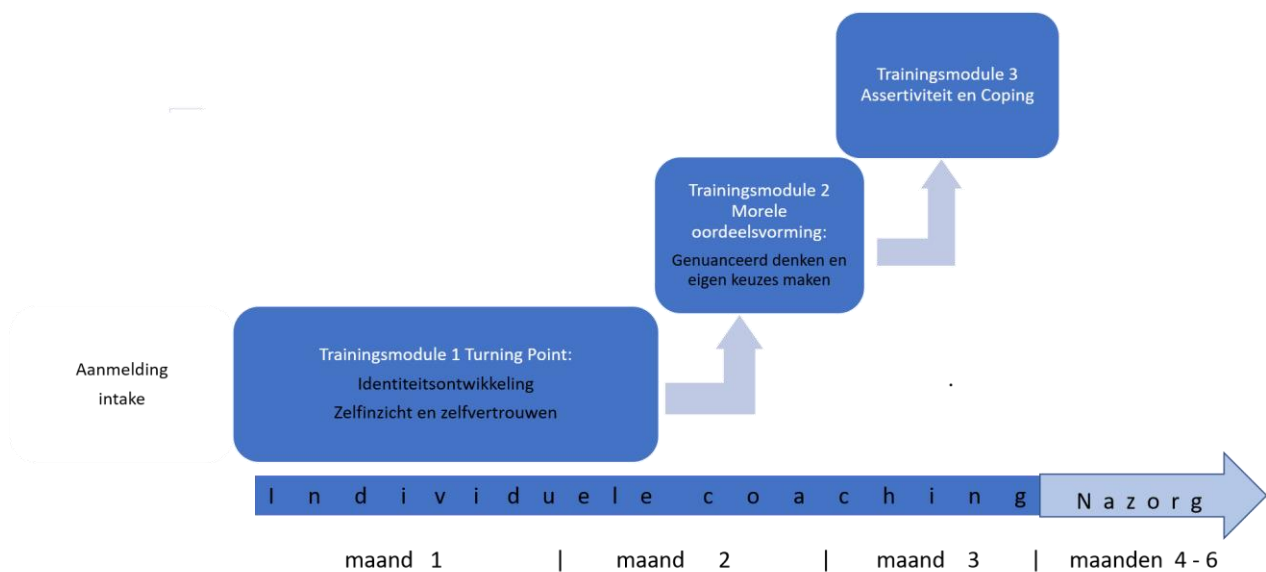
1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Diamant is opgezet als een groepstraining van twaalf weken waarbij wekelijks een trainingsbijeenkomst plaatsvindt. Parallel hieraan ontvangen deelnemers individuele coaching (zie figuur 1). De groepstraining bestaat uit drie op elkaar volgende thematische modules, die alle deelnemers dienen te volgen. Want alleen tezamen en in de juiste volgorde verwezenlijken de modules de doelstellingen. In de eerste twee modules werken deelnemers aan de ontwikkeling van hun zelfvertrouwen, vaardigheden en oordeelsvorming. Dan komt bewustwording op gang, verandert hun houding, en gaan deelnemers zich vaak meer uiten. Maar hun omgeving, de omstandigheden thuis, op school en in de samenleving veranderen niet. Daarom leren de deelnemers in de derde module vaardigheden aan voor de omgang met die weerbarstige omgeving: op constructieve wijze voor zichzelf opkomen (assertiviteit) en omgaan met tegenslag, teleurstelling, spanningen en discriminatie (coping).

De eerste, meest uitgebreide module *Turning Point* werkt aan identiteits- en persoonlijkheidsontwikkeling en legt bij de deelnemers een basis van zelfkennis, -inzicht en -vertrouwen. *Turning Point* is een belangrijke bewustmakende module. Ze groeien op in gezinnen met een migratiegeschiedenis, waar thuis een collectivistische wij-cultuur heerst, en een nadruk op gehoorzaamheid. Thuis hebben ze te maken met andere normen en verwachtingen dan op school hetgeen bij hen leidt tot spanningen en ongemak, waaraan ze zelf vaak geen woorden weten te geven tot ze herkenning en erkenning hiervoor vinden in de module *Turning Point*. De kennismaking met nieuwe inzichten en vaardigheden en de herkenning' in *Turning Point*, geboden door de training, de trainers en de groepsgenoten, maken dat deelnemers hierna bereid en in staat zijn om in de tweede module *Interculturele Morele Oordeelsvorming* naar persoonlijke keuzes te gaan kijken. Daar wordt gewerkt aan vaardigheden als zelfstandig denken en beslissingen nemen. In de tweede module wordt de bewustwording en competentieontwikkeling uit de eerste module voortgezet en versterkt.

Figuur 1. Opbouw van interventie Diamant

De eerste twee modules richten zich op ontwikkeling van zelfbewustzijn en vaardigheden. Dit leidt tot verandering van opstelling bij de deelnemers, maar hun (thuis)omgeving en de samenleving veranderen niet mee. Dit kan bij deelnemers leiden tot spanningen en conflicten met hun omgeving. Daarom leren de deelnemers in de derde module constructief op te komen voor zichzelf en om te gaan met spanningen, conflicten, discriminatie en tegenslag. Omdat groepsdynamica en het gezamenlijk groepsproces essentieel onderdeel zijn van het leerproces is het noodzakelijk dat alle deelnemers als groep deelnemen aan de gehele training.

Om te zorgen dat deelnemers voldoende toekomen aan de aanpak van hun individuele problemen en doelen krijgen ze naast de groepstraining individuele coaching.

Interventie Diamant vindt niet plaats in een vacuüm, maar in het leven van een adolescent die leerplichtig is, stage hoort te lopen, een baan zoekt of verlost wil worden van schulden. Hierover formuleert elke deelnemer bij aanvang een concreet doel dat hij/zij gedurende deelname met hulp van de trainer en andere belangrijke personen om hem/haar heen wil realiseren. Het concrete praktische doel in het leven van de deelnemer integreert en versterkt alle andere subdoelen en draagt in belangrijke mate bij aan de motivatie voor deelname en de realisatie van het hoofddoel.

Inhoud van de interventie

Hieronder is per uitvoeringsfase omschreven welke concrete activiteiten worden uitgevoerd en in welke volgorde.

Signalering, aanmelding en groepssamenstelling

Naar aanleiding van lokale problemen of risico's geeft een gemeente (de afdeling die gaat over jeugd en openbare orde), een ministerie, Veiligheidshuis, Jeugdreclassering, Jeugdbescherming of een school opdracht tot lokale uitvoering van een Diamant-training. Op dat moment wordt door de trainers in samenspraak met de opdrachtgever en eventueel de partnerorganisatie de specifieke doelgroep voor deze

Diamant-uitvoering bepaald. Gekozen wordt voor een groep jongens of meisjes, of een gemengde groep jongeren van een bepaalde leeftijd. Beperkte leeftijdsverschillen van enkele jaren kunnen aanvaardbaar zijn in een groep. Bij het samenstellen van een groep zorgen trainers dat er voldoende raakvlak is tussen groepsgenoten en de verschillen ook qua ontwikkelfase en identiteitsontwikkeling beperkt zijn zodat groepsgenoten van en met elkaar kunnen en willen leren en delen en zodat de verschillen te combineren en hanteren blijven voor deelnemers en trainers. Vervolgens starten de werving en de signalerings- en aanmeldingsfase.

Deelnemers komen bij Diamant doordat ze worden aangemeld door ouders, professionals of geworven via Diamant-trainers en informele organisaties/sleutelfiguren. Of ze komen zelf of via vrienden op de Diamant-training af. Deelnemers kunnen individueel of als groep worden aangemeld.

Diamant-trainers benaderen en informeren professionals en instanties actief over de Diamant-training. Daarnaast voeren Diamant-trainers zelf directe werving van de doelgroep uit, in samenwerking met lokale medewerkers en informele leiders (sleutelfiguren). Deze laatste spreken jongeren en jongvolwassenen die in aanmerking komen voor Diamant persoonlijk aan en wijzen hen op de mogelijkheid om aan de Diamant-training deel te nemen.

Ook verspreidt de opdrachtgever/lokale uitvoeringspartner wervingsberichten onder mogelijke aanmelders (doorverwijzers) en/of de doelgroep onder meer via social media. Mogelijke doorverwijzers zijn wijkteams, Dienst Werk en Inkomen, scholen, ggz, gemeenten, huisarts, jongerenwerkers, sleutelfiguren uit migrantengemeenschappen, Jeugdbescherming, Jeugdclassering, Raad voor de Kinderbescherming, Openbaar Ministerie, de rechter of Veiligheidshuizen. De doorverwijzers kunnen (door middel van een aanmeldingsformulier) een jongere aanmelden voor Diamant. De groepen bestaan uit minimaal 10 en maximaal 15 deelnemers. Deze groepsgrootte biedt mogelijkheden voor groepsdynamica en onderling leren van verschillen. Door een gezamenlijk opgestelde gedragscode en door het werken in subgroepen of duo's bij opdrachten en onderdelen die meer intimiteit vereisen worden gunstige omstandigheden geboden voor vertrouwelijkheid en geborgenheid. In subgroepen, duo's en in de individuele coaching buiten de groep komen deelnemers toe aan hun individuele doelen. Doordat de trainers in tweetallen de training geven, kunnen zij altijd aandacht geven aan subgroepen, individuen of incidenten, zodat de veiligheid in de groep gewaarborgd wordt aangezien er gevoelige onderwerpen worden besproken.

Informatiebijeenkomst

Voorafgaand aan de Diamant-training wordt een informatiebijeenkomst georganiseerd waarin uitgebreid wordt stilgestaan bij de doelen en inhoud van de Diamant-training. Jongeren waarvan een aanmelder, ouder of Diamant-trainer inschat dat zij voldoen aan de indicatiecriteria van de interventie worden uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst. Ook ouders van mogelijke deelnemers worden voor de informatiebijeenkomst uitgenodigd. Diamant-trainers uit de gemeenschap vertellen tijdens de bijeenkomst over hun eigen ervaringen en problemen met het opgroeien in twee culturen. Zij kregen destijds geen begeleiding bij de ontwikkeling van hun identiteit en weerbaarheid. De jongeren van de nieuwe generatie kunnen deze echter wel krijgen, via de Diamant-training. Op deze wijze worden deelnemers en hun ouders voor de Diamant-training geënthousiasmeerd. Jongeren en jongvolwassenen die op basis van de informatiebijeenkomst besluiten mee te willen doen aan de Diamant-training kunnen zich aanmelden voor een eerste intakegesprek.

Twee Intakegesprekken

De intake bestaat per deelnemer uit twee individuele intakegesprekken van 45 minuten.

Diamant-training module 1: Turning Point

In deze module wordt vooral gewerkt aan de eerste doelstelling van Diamant: meer zelfvertrouwen en verbeterd inzicht in de eigen (deel)identiteiten (sociaal, professioneel, Nederlands, etnisch, religieus etc.) en de voordelen die je hieraan kunt ontlenen (sociale creativiteit). Diamant-trainers zijn er alert op om eventuele problemen thuis en met de ouders te signaleren en daar in de Diamant-training en in coaching op in te gaan, ook met opdrachten. In de opdrachten komt de familie- en thuissituatie stelselmatig aan de orde. De module bestaat uit zes bijeenkomsten met verschillende thema's.

In bijeenkomst 1 (*'Wie ben ik?'*) staan de kennismaking en theorie over het opgroeien in twee culturen centraal. De deelnemers gaan hierover de dialoog aan met elkaar en met de Diamant-trainers, die eveneens een niet-westerse achtergrond hebben (positieve rolmodellen). Aan het einde van de eerste bijeenkomst vullen de jongeren een vragenlijst in als nulmeting.

In bijeenkomst 2 (*'Waar kom ik vandaan?'*) gaan de deelnemers hun familie(migratie)geschiedenis onderzoeken door de eigen familiestamboom uit te werken. Ook wordt in deze bijeenkomst een gezamenlijke gedragscode opgesteld en krijgen de deelnemers een creatieve opdracht: parallel aan de Diamant-training zullen zij gaan werken aan het op creatieve wijze uitbeelden van de eigen identiteit en normen en waarden. De deelnemers mogen hiervoor zelf bedenken welke talenten zij willen ontplooien. Hierbij valt te denken aan het maken van een (foto)collage, kunstwerk, rap, debat of vlog. De Diamant-trainers informeren de jongeren over het lokaal beschikbare jongerenwerkeraanbod en hoe zij hier voor de creatieve opdracht bij kunnen

aansluiten. Na afronding van de gehele Diamant-training zullen de jongeren deze creatieve opdrachten aan hun familie en vrienden gaan presenteren, tijdens de certificaatuitreiking.

In bijeenkomst 3 (*‘Waar wil ik naartoe?’*) tekenen de deelnemers hun eigen tijdslijn uit, waarin zij de hoogtepunten en dieptepunten in hun leven weergeven, alsook hun gewenste toekomstvisie. De keerpunten in de levenslijn: de ‘Turning Points’, worden in de groep besproken. Tijdens deze bijeenkomst wordt ook nagedacht over welke concrete stappen je moet nemen om je gewenste toekomstvisie te realiseren. Voor een gunstigere beleving van kansen en verbeterde vaardigheden krijgen de deelnemers de opdracht om een SWOT-analyse en cv uit te werken. Hierna worden zij getraind in belangrijke sociale en professionele vaardigheden, zogenaamde ‘soft skills’ die zij nodig hebben op school en later in een baan, zoals jezelf presenteren, op tijd komen, mailtjes beantwoorden en gezellig een praatje maken met elkaar.

Tijdens bijeenkomst 4 (*‘Identiteitsproblemen’*) komen identiteitsproblemen aan bod. De Diamant-trainers nemen het voortouw door te vertellen over hun eigen ervaringen, zoals problemen bij het opgroeien, loyaliteitsprobleem door botsende waarden en normen, of de worsteling met hun (etnische) identiteit. Er worden voorbeelden gegeven van culturele druk en gevoelige onderwerpen zoals eer, ego en imago, kuisheid. De groep inventariseert samen risico- en beschermende factoren en mogelijke verkeerde afslagen (o.a. criminaliteit, loverboys en aansluiting bij radicale ideologieën en netwerken). In de groep bespreken de deelnemers eigen ervaringen met personen uit de omgeving die een verkeerde keuze hebben gemaakt. In de eerste module wordt in drie bijeenkomsten aandacht besteed aan radicalisering, in bijeenkomst 3 en vooral ook in 4 en 5.

In bijeenkomst 5 (*‘Kwetsbaarheid’*) staan de verschillende profielen van kwetsbaarheid centraal en wordt er een verdiepingsslag gemaakt. De Diamant-trainers vertellen over radicaliseringsprocessen en rekruteringsstrategieën van jihadi-salafistische ideologieën en netwerken. Een (gast)trainer vertelt/speelt een spannend verhaal over iemand die in de criminaliteit belandt en vervolgens in aanraking komt met een radicaal netwerk, waarna de groep met elkaar in debat gaat over de risico- en beschermende factoren die bij de casus aanwezig waren.

Tijdens de laatste bijeenkomst, bijeenkomst 6 (*‘Handelingsbekwaamheid’*), leren de deelnemers hoe zij concreet signalen en strategieën van ronselaars uit jihadi-salafistische circuits kunnen herkennen en hoe zij dan moeten handelen. De lokale sociale kaart wordt uitgewerkt en de jongeren oefenen met effectieve gesprekstechnieken. Indien mogelijk komen gasttrainers met dezelfde achtergrond, bijv. politieagenten, ambtenaren of dokters, tijdens deze module langs om op een persoonlijke manier te vertellen over hun beroep en hoe zij dit hebben bereikt. Zij vertellen hoe zij obstakels hebben overwonnen. Aan het einde van de bijeenkomst wordt groepsgewijs (mondeling) geëvalueerd en teruggeblikt op de module.

Module 2: Interculturele Morele Oordeelsvorming

In de module Interculturele Morele Oordeelsvorming leren de deelnemers meer over hun eigen denkwijze en de denkwijzen van anderen. Hierbij spelen empathie en begrip voor het perspectief van anderen een belangrijke rol. De module bestaat uit drie bijeenkomsten met verschillende thema’s.

Bijeenkomst 1 (*‘Nederland - een democratie’*) gaat over de waarde en voordelen van de democratie en de rechtstaat. Doelgroep-jongeren zien democratie en de rechtstaat vaak als vanzelfsprekend en niet als een verworvenheid die je zou moeten koesteren. In hun ervaring staan soms achterstelling en discriminatie en de nadelen van de vrijheid van meningsuiting sterker op de voorgrond dan de voordelen ervan. Aan de hand van stellingen, *raps*, *blogs* en boek- en filmfragmenten vindt een groeps gesprek plaats over botsende waarden, normen, belangen en ervaringen, tussen bevolkingsgroepen in Nederland en tussen de thuiscultuur en de dominante cultuur in Nederland. Dit verschaft onder andere inzicht in waarom waarden vanuit de islamitische opvoeding kunnen botsen met waarden vanuit de Nederlandse seculiere maatschappij. De Diamant-trainers zorgen er nadrukkelijk voor dat bij de behandeling van botsende referentiekaders ook aandacht is voor spanningen thuis.

In bijeenkomst 2 (*‘Moraliteit – Wat betekent dat?’*) staat de opdracht ‘Over de streep’ centraal, waarbij de deelnemers (zelf ingebrachte) morele dilemma’s inventariseren, en wordt het 10-stappenplan voor moreel redeneren geïntroduceerd. De deelnemers inventariseren de lastigste beslissingen die zij ooit hebben moeten nemen en klassikaal wordt een top 5 opgesteld van de moeilijkste morele dilemma’s. Een dilemma kan zijn om wel of niet in Groningen geneeskunde te gaan studeren als ouders en omgeving het afkeuren om op kamers te gaan of om later een huis te willen kopen terwijl rente betalen binnen de islam wordt afgekeurd. De Diamant-trainers zorgen er nadrukkelijk voor dat in deze en de volgende bijeenkomst ook dilemma’s geselecteerd worden die in de thuissituatie spelen. De Diamant-trainers analyseren één van deze dilemma’s aan de hand van het stappenplan voor morele oordeelsvorming. In deze bijeenkomst of de volgende gaan de deelnemers moreel redeneren over een voorbeeldcasus met een radicaliseringsdilemma. Deze voorbeeldcasus is zo geconstrueerd dat het voor de betreffende groep het meest informatief en leerzaam is als het gaat om het voorkomen van aansluiting bij radicale ideologieën en netwerken.

In bijeenkomst 3 (*‘10-stappenplan voor morele oordeelsvorming’*) analyseren de deelnemers hun (eigen) persoonlijke dilemma’s aan de hand van het 10-stappenplan, waarna zij hun denkwijze aan de groep presenteren. Hiermee wordt gewerkt aan vaardigheden en attitudes als: genuanceerd denken, kritisch zijn, op een hoger niveau moreel oordelen, rekening houdend met ieders wensen, rechten en belangen. Een

belangrijke boodschap die de deelnemers in deze module meekrijgen is dat het kan helpen om over dilemma's te praten. Afsluitend wordt groepsgewijs (mondeling) geëvalueerd en teruggeblikt op de module.

Module 3: Assertiviteit en Coping

In deze module leren de deelnemers vaardigheden aan om op constructieve wijze voor zichzelf op te komen (assertiviteit) en om te gaan met tegenslag, teleurstelling, spanningen en discriminatie (coping). Ze leren hoe zij op constructieve wijze kunnen omgaan met gevoelens van achterstelling, zodat zij op basis van eigen krachten (weer) zelfstandig kunnen functioneren binnen het 'maatschappelijk systeem'. De module bestaat uit drie bijeenkomsten. In de drie bijeenkomsten wordt zowel ingegaan op problemen als op handelingsalternatieven. Niet alleen worden algemene, veelvoorkomende problemen en situaties aan de orde gesteld maar ook persoonlijke kwesties van de deelnemers.

In de training komen communicatiestijlen aan de orde en gaan deelnemers ieder hun eigen stijl ontdekken. Er wordt daarbij ook gekeken naar de invloed van culturen, van eercultuur, en van cultuurgebonden seks-specifieke opvoedaanpakken. Hoe spanningen vaak oplopen en processen verlopen wordt behandeld met oog voor cultuurspecifieke kenmerken.

Vanwege het belang van de thuissituatie wordt nadrukkelijk ook altijd geoefend met een casus waarin een jongere spanningen of meningsverschillen heeft met zijn/haar ouder. Ze oefenen dan in een rollenspel met het de-escaleren van spanningen. De deelnemers leren over de emotionele en sociale vaardigheden die behulpzaam zijn voor een goede band met de ouders en sociale vaardigheden die nodig zijn voor goede relaties met docenten, klasgenoten, stagebieders, werkgevers en collega's ('soft skills'). Ook worden in rollenspellen de eigen situaties nagespeeld. De deelnemers gaan met elkaar in gesprek over conflictsituaties en over de houding die zij in dergelijke situaties aannemen.

Deelnemers oefenen met perspectiefwisselingsopdrachten waarbij ze zich telkens moeten inleven in de situatie van de ander. Ze verkrijgen hierdoor inzicht in de beweegredenen van anderen (bijv. waarom weigert de portier jou aan de deur van de discotheek, of waarom geeft een werkgever je moeilijker een stage of baan als je een hoofddoek draagt). En ze praten met elkaar over de emoties die ze hierover hebben, waaronder boosheid, verontwaardiging en verdriet. De Diamant-trainers vertellen over effectieve coping-strategieën met negatieve emoties en discriminatie en geven daarbij persoonlijke voorbeelden. Deelnemers leren onderscheid te maken tussen beleving en feiten, door erover te horen en ermee te oefenen.

Door hen te leren adequaat te reageren op situaties als een afwijzende reactie van een bedrijfsleider op een onbekende achternaam of een vader die een dochter verbiedt 's avonds uit te gaan, kunnen zij naar verwachting beter met andere meningen en normen omgaan en zullen gevoelens van onrechtvaardige behandeling verminderen.

Tijdens de laatste trainingsbijeenkomst vullen de jongeren de eindmeting-vragenlijst in. Afsluitend wordt klassikaal (mondeling) geëvalueerd en teruggeblikt op de Diamant-training in zijn geheel.

Individuele coaching

Parallel aan de drie modules vindt individuele coaching plaats, drie gesprekken per deelnemer. De Diamant-trainer gaat met de jongere in gesprek om samen het gewenste toekomstbeeld (bijvoorbeeld een opleiding volgen, een goede relatie met ouders, werk vinden) te verkennen en oplossingen te bedenken voor obstakels. De Diamant-trainer stimuleert de deelnemer om (terug) naar school, stage of werk te gaan en op zoek te gaan naar een zinvolle vrijetijdsbesteding. Samen stellen zij een persoonlijk ontwikkelplan inclusief planning op en de Diamant-trainer ondersteunt bij bijvoorbeeld het zoeken naar werk of een stageplek of de aanmelding voor een onderwijsinstelling. Bij complexere problematiek verwijzen de Diamant-trainers de deelnemers door naar ambulante hulpverlening. Wanneer de Diamant-trainers tijdens de Diamant-training signalen opvangen dat de veiligheid en ontwikkeling van een deelnemer in het geding zijn, of dat de jongere thuis veel spanning ervaart, dan gaan zij op huisbezoek, altijd in afstemming met de jongere. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij signalen van depressie, agressief gedrag of dreigende schorsing of verwijdering van school. Tijdens de huisbezoeken bespreken de Diamant-trainers de zorgen thuis en 'empoweren' zij ouders om de juiste hulpverlening voor hun kind te vinden en te accepteren. De Diamant-trainers gaan indien nodig mee naar een intakegesprek om zo de drempel naar de hulpverlening te verlagen. Ook onderhoudt de Diamant-trainer waar nodig contact met de ouders, (jeugd)reclassering, jeugdbescherming, stage-instellingen, jongerenwerklocaties, scholen, jeugdzorg, Veiligheidshuis en/of ggz-instanties.

Certificaatuitreiking

De interventie wordt afgesloten met een feestelijke certificaatuitreiking waarvoor ouders, leerkrachten en vrienden worden uitgenodigd. De jongeren en jongvolwassenen ontvangen hun certificaat en presenteren de door hen zelf gekozen creatieve opdrachten over identiteit aan hun familie en vrienden. Alle bij de uitvoering betrokken partijen worden door de deelnemers voor de certificaatuitreiking uitgenodigd en indien mogelijk worden de certificaten uitgereikt door een lokaal invloedrijk persoon zoals de burgemeester of een wijkagent.

Nazorg

Het nazorgtraject bestaat uit laagdrempelige (o.a. via WhatsApp) beschikbaarheid van de Diamant-trainers voor steun en hulp bij verdere ontwikkelingsvragen. Er wordt een groepsapp aangemaakt waarin de Diamant-trainers regelmatig aan de groep vragen hoe het met ze gaat en of zij nog ergens hulp bij kunnen gebruiken. Mochten op basis hiervan vragen naar boven komen, dan pakken de Diamant-trainers dit individueel op met de jongeren. De Diamant-trainers bieden een luisterend oor, coachen de jongeren en jongvolwassenen in telefoongesprekken en via social media en gaan in sommige gevallen op huisbezoek. Ook wordt de opdrachtgever en de lokale samenwerkingspartner geadviseerd om de getrainde groep bij elkaar te houden door hun wekelijkse activiteiten te blijven aanbieden, zodat het nieuw opgebouwde sociale netwerk van de deelnemers behouden blijft. Wanneer in de nazorgfase blijkt dat er geen zorgwekkende nieuwe ontwikkelingen zijn, vindt met de deelnemer en eventueel de ouders en aanmelder een afsluitend telefoongesprek plaats.

Ouderbijeenkomsten

Parallel aan de Diamant-training en coaching voor jongeren/jongvolwassenen worden er bij voldoende belangstelling drie ouderbijeenkomsten uitgevoerd. Deze zijn informeel en laagdrempelig van karakter en los van elkaar te volgen. De bijeenkomsten zijn gericht op kennisoverdracht en bewustwording. Alle ouders zijn welkom. Voor alle bijeenkomsten geldt dat ouderdeelname gewenst is maar niet vereist.

In de eerste ouderbijeenkomst (à 2 uur), die plaatsvindt voor de Diamant-training begint, worden de ouders geïnformeerd over de trainingsdoelen van Diamant en wordt uitgelegd waarom deze doelen belangrijk zijn voor jongeren en jongvolwassenen die opgroeien in twee culturen. De ouders krijgen te horen wat hun kind in de Diamant-training zal leren. Naast kennisoverdracht over opgroeien in twee culturen is de eerste bijeenkomst gericht op bewustwording van wat leven in twee culturen betekent, ook voor de ouders zelf.

De tweede bijeenkomst bouwt voort op de eerste en gaat over de opvoed- en begeleidingsrol van ouders. De bijeenkomst gaat over tieners (en jongvolwassenen) opvoeden en begeleiden bij het opgroeien in twee culturen en bij identiteitsontwikkeling. Ouders krijgen meer kennis over het belang van goed contact met hun tienerkind.

De derde ouderbijeenkomst vindt een week na de certificaatuitreiking plaats. In deze bijeenkomst wordt de Diamant-training geëvalueerd en geven de Diamant-trainers een terugkoppeling van de belangrijkste thema's, waaronder morele dilemma's. De Diamant-trainers geven de ouders handvatten om met hun kind het gesprek aan te gaan over hun identiteit(en), levenskeuzen, interesses en religieuze opvattingen.

2. Uitvoering

Materialen

Er zijn verschillende materialen ontwikkeld ten behoeve van de uitvoering van Diamant. Alle materialen worden beheerd door Sipi en worden voor aanvang van de Diamant-training aan de Diamant-trainers verstrekt. Hieronder is een opsomming gegeven van alle beschikbare materialen:

1. Deelnemerswerkboek. Dit werkboek voor jongeren bevat theorie en opdrachten die de jongeren inzicht geven in de eigen identiteit, en opdrachten die helpen vaardigheden te ontwikkelen inzake morele oordeelsvorming, assertiviteit en coping.
2.
  - a. Trainershandleiding voor jongerentraining en coaching. Deze handleiding bevat informatie over de uitvoering van de jongerentraining, coaching en ouderbijeenkomsten en de theoretische uitgangspunten die eraan ten grondslag liggen. De handleiding bevat concrete instructies betreffende de diverse onderdelen en opdrachten die de methode bevat. Te gebruiken in combinatie met onder meer de PowerPointpresentaties.
  - b. Trainersleidraad ouderbijeenkomsten. Deze leidraad geeft Diamant-trainers houvast bij de organisatie en uitvoering van de drie ouderbijeenkomsten. Te gebruiken in combinatie met de PowerPointpresentaties voor de ouderbijeenkomsten.
3. PowerPointpresentaties. Voor elke module van de jongerentraining bestaat een PowerPointpresentatie ter ondersteuning van de Diamant-trainers. Ook is er een standaard PowerPoint voor de informatiebijeenkomst en certificaatuitreiking. Hiernaast zijn er drie PowerPointpresentaties voor de drie ouderbijeenkomsten, voor elke bijeenkomst één.
4. Certificaten. Na afloop ontvangt elke deelnemer een certificaat 'Diamant Identiteit en Weerbaarheid', met daarop naam, datum en doelstellingen van Diamant.
5. Nul- en eindmeting. Er zijn nul- en eindmetingvragenlijsten beschikbaar die deelnemers aan het begin en einde van de Diamant-training invullen om veranderingen tussen de twee meetmomenten vast te stellen bij de deelnemers. Het gaat hierbij om veranderingen gerelateerd aan de doelen van de interventie.
6. Observatieformulieren trainers. De Diamant-trainers gebruiken observatieformulieren om per bijeenkomst de opkomst, het verloop, de sfeer in de groep en de reacties op de oefeningen vast te leggen.
7. Handleiding voor de opleiding tot Diamant-trainer. De handleiding bevat een overzicht van de trainingsbijeenkomsten van de opleiding tot Diamant-trainer.
8. Kennismakingsspellen. Hiervoor wordt de Diamant-quiz gebruikt en een spel met afbeeldingen waarvan de deelnemers moeten aangeven of zij zich daarmee identificeren.
9. Aanmeldformulier voor doorverwijzers. In dit formulier kan de doorverwijzer aanvinken welke indicatiecriteria hij/zij bij de jongere signaleert.
10. Intakeformulier voor Diamant-trainers. Dit formulier bevat richtlijnen voor de vraagverheldering en een checklist waarin de Diamant-trainer kan aanvinken welke indicatiecriteria hij/zij bij de jongere signaleert en of er sprake is van contra-indicaties.
11. Inspanningsverklaring en gedragscode. Deze formulieren worden door de deelnemer (bij minderjarigheid ook door zijn/haar ouders) ondertekend ingeleverd bij het tweede intakegesprek.

Locatie en type organisatie

De interventie kan in heel Nederland worden ingezet en is reeds uitgevoerd in Amsterdam, Den Haag, Culemborg, Zeist, Almere, Amersfoort, Venlo, Dronten, Gouda, Ede, Alphen aan de Rijn en Rotterdam. De interventie wordt uitgevoerd door bij Sipi geregistreerde Diamant-trainers, in moskeeën, jongerenwerkkollocaties, buurthuizen, asielzoekerscentra (azc's), scholen en jeugdhulpverleningsinstellingen.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Uitvoerders die met de interventie Diamant willen werken moeten minimaal beschikken over een hbo-diploma in een pedagogische of sociaal-culturele richting. De afgeronde beroepsopleiding dient aangevuld te zijn met de opleiding tot Diamant-trainer.

Opgeleid worden tot Diamant-trainer gebeurt met de opleiding tot Diamant-trainer die gebaseerd is op het train-de-trainerprincipe. Hiermee bedoelen we dat elke aspirant-Diamant-trainer als deelnemer onderdelen van de drie modules van de Diamant-training volgt en opdrachten uitvoert. Deelnemen aan de Diamant-training verzorgd door Sipi-opleiders geeft de Diamant-trainers in opleiding diepgaand inzicht in de jongerentraining en maakt dat ze later als Diamant-trainers uit eigen ervaring kunnen spreken. Naast de

trainingsmodules bestaat de opleiding zoals de volgende tabel toont uit inhoudelijke, theoretische achtergronden over de drie modules (met onder meer gastlessen over identiteitsontwikkeling en over radicalisering) en uit scholing in didactiek, groepsdynamica en trainers- en coachingsvaardigheden. Na dit theoriedeel voeren alle trainers in opleiding in tweetallen volledig een Diamant-training uit voor jongeren/jongvolwassenen, dat wil zeggen met organisatie, werving, voorbereiding, uitvoering, coaching en verslaglegging.

Tabel 1 Overzicht opleiding tot Diamant-trainer (theorie en stage)

Aantal dagdelen (dd)	Thema's	Trainers
Maand 1 1 ^e weekend 5dd	Theorie <ul style="list-style-type: none"> • Introductiebijeenkomst • Kennismaken met elkaar • Kennismaken met Diamant: module Turning Point (1) • Interculturele communicatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Diamantopleiders Sipi • Gast spreker interculturele communicatie
Maand 2 2 ^e weekend 5dd	<ul style="list-style-type: none"> • Module Turning Point (2) • jihadi-salafistische ideologieën en netwerken en de positie van migrantenjongeren • Voorbereiden op stage, doelgroepanalyse • Trainersvaardigheden • Coachingsvaardigheden: oplossingsgericht werken, motiverende gespreksvoering 	<ul style="list-style-type: none"> • Diamantopleiders Sipi • Gast spreker, radicaliseringsdeskundige • Diamantopleiders Sipi/ gastdocent sociaal werk • Gast-trainers ervaringsleren jongeren • Diamantopleiders Sipi
Maand 3 3 ^e weekend 5 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Module interculturele morele vorming • Islamitische radicalisering, verschil tussen religieus en moreel oordelen • Vraagstukken beoordelen op grond van kennis vanuit de (wereld)geschiedenis • Trainersvaardigheden 	<ul style="list-style-type: none"> • Diamantopleiders Sipi • islamdeskundige • gast spreker: filosoof/ethicus • Gast-trainers ervaringsgericht leren jongeren
Maand 4 4 ^e weekend 5 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Tien-stappenplan Morele Oordeelsvorming • Radicalisering van moslimjongeren • Trainersvaardigheden (omgaan met weerstanden) 	<ul style="list-style-type: none"> • Diamantopleiders Sipi • Gast spreker radicaliseringsdeskundige • Gast-trainers ervaringsgericht leren jongeren
Maand 5 5 ^e weekend 5 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Module Assertiviteit en Coping • Diverse communicatiestijlen onderscheiden, escalatie en de-escalatie van conflicten, conflicten hanteren, bemiddelen bij conflicten. • Opvoedwaarden bij verschillende bevolkingsgroepen in Nederland • Trainersvaardigheden 	<ul style="list-style-type: none"> • Diamant-opleiders Sipi • Gastdocent conflicthantering en mediation • Gastdocent islamdeskundige • Gast-trainers ervaringsgericht leren jongeren
Maand 5 6 ^e weekend 5 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Interculturele mediation: de-escaleren van conflicten bij groepen voor wie eer, schuld en schaamte belangrijk zijn. • Voorbereiden op stage: • Mediation • Projectmanagementvaardigheden: Voorbereiden werving Diamantdeelnemers • Presentaties opdracht Doelgroepanalyse 	<ul style="list-style-type: none"> • Diamant-opleiders Sipi
Maand 5-6 4 dd	Stage <ul style="list-style-type: none"> • Voorbereiden uitvoering Diamant: contacten leggen, lokale samenwerking starten 	
Maand 7 8 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Werving, intakes, selectie • Uitvoering en supervisie 	
Maand 8,9,10 12+ 12 dd 7 dd 6 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Voorbereiding en uitvoering Diamant trainingsbijeenkomsten en volgen supervisie • Uitvoering drie coachingsgesprekken per jongere bij 15 deelnemers • Voorbereiding en uitvoering drie ouderbijeenkomsten 	
Maand 11 6 dd	<ul style="list-style-type: none"> • Verslaglegging, reflectie, eindgesprek 	
Totaal	30 dagdelen (theorie) en 55 dagdelen stage (per trainer)	

Na afronding van de opleiding tot Diamant-trainer beschikken de trainers over de volgende competenties (kennis, houding en vaardigheden) die voortvloeien uit de kerntaken van Diamant-trainers:

Kennis

Diamant-trainers dienen te beschikken over kennis inzake:

- de (niet-westerse) culturen van de deelnemers;
- het leven en opgroeien in twee culturen;
- de Nederlandse maatschappij en de rechten en plichten van Nederlandse burgers;
- het Nederlandse onderwijssysteem en beschikbare hulpverleningsstructuren (sociale kaart en doorverwijsmogelijkheden);
- de risico- en beschermende factoren bij aansluiting bij radicale ideologieën en netwerken;
- (de verschillende stromingen binnen) de islam en de radicale ideologie van het jihadi-salafisme.

Vaardigheden

Diamant-trainers dienen over de volgende vaardigheden te beschikken:

- op pedagogische en professionele wijze een veilig leerklimaat voor de deelnemers tot stand brengen;
- op neutrale wijze een dialoog aangaan, goed luisteren, doorvragen en samenvatten;
- op motiverende wijze met deelnemers communiceren over hun (leer)doelen en mogelijkheden;
- cultureel gevoelige onderwerpen op een veilige/open wijze bespreekbaar maken;
- bemiddelen bij conflicten;
- leiderschap tonen om bij stagnaties in het groepsproces passende interventies te plegen vanuit gedeelde visie en professionaliteit;
- neutraal de groep observeren en hiervan verslag leggen;
- effectief doorverwijzen naar formele hulpinstanties;
- informeel taalgebruik, aansluiten bij belevingswereld van de doelgroep;
- als rolmodel optimisme en zelfvertrouwen uitstralen en daarmee jongeren en jongvolwassenen motiveren;
- dóórhebben wanneer deelnemers liegen en weten hoe daar praktisch mee om te gaan.

Houding

Houdingsaspecten hebben vaak te maken met persoonlijke drijfveren, waarden en normen. De volgende houdingcompetenties zijn belangrijk:

- affiniteit hebben met de doelgroep;
- onbevooroordeeld zijn tegenover andere culturen, opvattingen en levensovertuigingen;
- open-minded en genuanceerd zijn bij het bespreken van morele en culturele dilemma's;
- zich bewust zijn van de eigen voorbeeldfunctie.

Competenties ervaringsdeskundig Diamant-trainer/rolmodel

Bij elke uitvoering wordt minstens één gecertificeerde Diamant-trainer met een migratie-achtergrond ingezet. De Diamant-trainer fungeert als positief rolmodel vanuit de eigen gemeenschap. De Diamant-trainer kan zo nodig overschakelen naar de thuistaal van de deelnemers en beschikt over de volgende waardevolle ervaringsdeskundigheid:

- uit eigen ervaring weten hoe het is om in twee culturen op te groeien;
- op de hoogte zijn van de religieuze en culturele kennis zoals de deelnemers die meekrijgen vanuit de moskee, social media en islamitische opvoeding;
- zelf gevoelens van krenking hebben ervaren door persoonlijke ervaringen met discriminatie, maar een constructieve manier hebben gevonden om hiermee om te gaan.

Kwaliteitsbewaking

Sipi heeft richtlijnen, activiteiten, faciliteiten en/of procedures enerzijds om de interventie inhoudelijk op peil en actueel te onderhouden en verder te ontwikkelen en anderzijds om de kwaliteit van de uitvoering te bewaken.

Activiteiten voor het inhoudelijk op peil en actueel houden en inhoudelijk verder ontwikkelen van de interventie

- Aan het einde van elke module wordt mondeling geëvalueerd hoe de deelnemers de Diamant-training hebben ervaren, en wat zij melden als 'tops' en 'tips' (kritiekpunten en verbeter suggesties). Sipi verzamelt en registreert deze informatie uit de mondelinge evaluaties naast de informatie uit de observatieformulieren van Diamant-trainers.
- Bij aanvang en aan het einde van elke Diamant-training wordt onder deelnemers respectievelijk een nul- en eindmeting uitgevoerd. De vragenlijst voor de nul- en eindmeting is ontwikkeld door de vakgroep Sociale Psychologie van de Universiteit van Amsterdam (UvA) op basis van radicaliseringsonderzoek en -

literatuur enerzijds en de inhoud van de Diamant-training anderzijds (Doosje, Loseman & Van den Bos, 2013). De vragenlijst meet de situatie van deelnemersgroepen wat betreft determinanten van de vatbaarheid voor radicalisering. De vragenlijst is samengesteld uit gevalideerde schalen van de determinanten. Om de interventie inhoudelijk op peil te houden gaat Sipi elk jaar met hulp van B. Doosje (UvA) de nul- en eindmetingen van alle in dat jaar uitgevoerde Diamant-trainingen analyseren, mits minimaal 30 jongeren en jongvolwassenen hebben deelgenomen. Deze vragenlijst is niet geschikt om effecten van de Diamant-training vast te stellen bij individuen. Op basis van een vergelijkende analyse kan bij groepen ($N > 30$) worden vastgesteld of en welke significante veranderingen optreden als gevolg van de Diamant-training.² De informatie uit de bronnen wordt jaarlijks samen beschouwd met mogelijke nieuwe wetenschappelijke inzichten of maatschappelijke ontwikkelingen. In onderlinge samenhang bepaalt Sipi of er aanleiding is voor het bijstellen en verder ontwikkelen van de interventie, het bijstellen van eisen wat betreft de scholing van Diamant-trainers of voor bijscholing.

Richtlijnen en faciliteiten gericht op de kwaliteit van de uitvoering:

- Professionals die Diamant-interventies gaan uitvoeren, dienen de opleiding tot Diamant-trainer inclusief stage succesvol te hebben afgerond met een certificaat.
- Gecertificeerde Diamant-trainers staan bij Sipi geregistreerd in een databank. Geregistreerde Diamant-trainers volgen twee intervisiebijeenkomsten per jaar, waarin zij ervaringen uitwisselen, bijscholing ontvangen en op de hoogte worden gebracht van eventuele aanpassingen in de trainingsmaterialen.
- Sipi beheert en levert alle benodigde trainingsmaterialen. Op die manier kan Sipi actualiteit van het materiaal waarborgen en heeft ze zicht op alle uitvoeringen.
- Sipi biedt aan Diamant-trainers mogelijkheden voor telefonische consultatie. De interventie-eigenaars/opleiders zijn beschikbaar voor telefonische consultatie over complexe casuïstiek of vragen over de uitvoering van bijeenkomsten.

Randvoorwaarden

Standaard randvoorwaarden voor een succesvolle uitvoering zijn:

- Om met de Diamant-training te kunnen starten is er mandaat nodig vanuit de opdrachtgever en draagvlak bij het management van de lokale uitvoeringslocatie en de daar betrokken medewerkers. Vooraf vindt daarom voorlichting plaats aan de lokale partners over het hoe en waarom van de Diamant-training.
- Er zijn minimaal twee Diamant-trainers per groep om samen de Diamant-training te geven, waarvan minimaal één Diamant-trainer met dezelfde (migratie-/islamitische) achtergrond als de doelgroep. Professionals die de Diamant-interventie gaan uitvoeren dienen voor uitvoering de opleiding tot Diamant-trainer succesvol te hebben afgerond met een certificaat en dienen bij Sipi geregistreerd te zijn als Diamant-trainer.
- Deelnemers dienen voor deelname aan de Diamant-training een inspanningsverklaring en gedragscode te ondertekenen (tijdens het intakegesprek).
- Groepen deelnemers bestaan uit minstens 10 en maximaal 15 deelnemers.
- Bij de uitvoering van de interventie mogen geen veranderingen worden aangebracht in de opzet en volgorde van de trainingsbijeenkomsten tenzij dit met de interventie-eigenaar wordt afgestemd.
- De samenwerkingspartners informeren elkaar over voorvallen waarvan zij kunnen vermoeden dat deze van belang zijn voor de wederpartij om de weerbaarheidstraining goed uit te voeren en voorvallen die (mogelijk) invloed hebben op het behalen van trainingsdoelen.
- De Diamant-training wordt uitgevoerd in een voor de deelnemers aantrekkelijke, laagdrempelige locatie, bij voorkeur in de eigen wijk, in een groepslokaal met voldoende zitgelegenheid voor alle deelnemers.

Implementatie

Voor implementatie van de interventie wordt het volgende proces doorlopen:

Verspreiding: Financiers, uitvoeringslocaties en wervingspartners raken op de hoogte van het bestaan en de beschikbaarheid van interventie Diamant door mond-tot-mondreclame, informatiebrochures, via onderzoekspublicaties of via de websites van Sipi of het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS). Sipi brengt de interventie daarnaast onder de aandacht bij mogelijke opdrachtgevers en samenwerkingspartners door hen actief te benaderen en te informeren over de training Diamant. Ook wordt de Diamant-training bij professionals onder de aandacht gebracht door middel van conferenties en workshops voor professionals.

---

² Een gevalideerde vragenlijst die gebruikt kan worden voor effectmeting is in Nederland en daarbuiten nog niet beschikbaar, ook de vragenlijst 'Violent Extremist Risk Assessment 2 (Vera2)', die ontwikkeld wordt in opdracht van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, is nog in ontwikkeling.

Adoptie: In de adoptiefase heeft Sipi veelvuldig contact met de opdrachtgever en lokale uitvoeringspartners per telefoon of e-mail en worden bijeenkomsten voor hen georganiseerd. Sipi informeert de lokale samenwerkingspartners (waaronder de opdrachtgever, uitvoeringslocatie en lokale sleutelfiguren) over de werkwijze en theoretische uitgangspunten en de partners hebben de mogelijkheid tot inzage van het trainershandboek, de werkmaterialen en verslagen van eerdere uitvoeringen.

Invoering: De Diamant-trainers worden voorafgaand aan nieuwe uitvoeringen door Sipi geadviseerd en op de hoogte gebracht van de nieuwste ontwikkelingen in de trainingsmaterialen. Tussentijds kan telefonische consultatie plaatsvinden. Het is ook mogelijk dat binnen de lokale samenwerkingsorganisatie eigen trainers worden opgeleid. Deze Diamant-trainers worden na succesvolle afronding van de opleiding tot Diamantrainer bij Sipi geregistreerd als Diamantrainer en gaan een samenwerkingsverband aan met Sipi.

Kosten

Kosten Diamanttraining

De uitvoering van een Diamanttraining voor een groep van 15 deelnemers neemt 55 dagdelen per Diamant-trainer in beslag, dus voor twee trainers in totaal 110 dagdelen. Dit is inclusief de werving, voorbereiding en uitvoering van de trainingsbijeenkomsten, coachingsgesprekken, voorbereiding en uitvoering van de ouderbijeenkomsten, evaluatie en verslaglegging.

Naast de arbeidskosten van de Diamant-trainers zijn er materiaalkosten van € 1.000 per Diamant-training (o.a. werkboeken, trainingsmaterialen en certificaten), overheadkosten en eventuele reis- en locatiekosten. De Diamant-training wordt zoveel mogelijk uitgevoerd in panden waarvoor geen extra huur verschuldigd is, bijvoorbeeld door de gemeente gesubsidieerde ruimtes of moskeeën.

Uitgaande van een voorbeeld-uurtarief van 70 euro bedragen voor een opdrachtgever de kosten van een Diamant-training 24.000 euro.

Opleidingskosten

Per persoon bedragen de kosten voor de opleiding tot Diamant-trainer 6.000 euro plus een investering (van de werkgever) van de aspirant-trainer van 30 dagdelen voor het volgen van het theoriedeel.

Het uitvoeren van het praktijkdeel (complete uitvoering van Diamant-training) vraagt 55 dagdelen per trainer. Uitvoering van de Diamant-training gebeurt doorgaans als onderdeel van de baan die een de Diamant-trainer in opleiding al heeft.

Kosten deskundigheidsbevordering en behoud van registratie

Na certificering en registratie vergen deskundigheidsbevordering / behoud van registratie voor een Diamant-trainer twee dagen per jaar. De kosten voor de deskundigheidsbevordering voor de Diamant-trainers bedragen 400 euro per dag.

3. Onderbouwing

Probleem

In 2013 constateerde de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) dat er signalen zijn die duiden op een toename van islamitische radicalisering onder jongeren en jongvolwassenen in Nederland. Dit werd onder andere duidelijk zichtbaar door de substantiële stijging van het aantal jongeren en jongvolwassenen dat tussen 2012 en 2016 naar Syrië uitreisde om deel te nemen aan de gewapende strijd. Met radicalisering wordt hier bedoeld:

“Het (actief) nastreven en/of ondersteunen van diep ingrijpende veranderingen in de samenleving, die een gevaar kunnen opleveren voor (het voortbestaan van) de democratische rechtsorde (doel), eventueel met het hanteren van ondemocratische methoden (middel), die afbreuk kunnen doen aan het functioneren van de democratische rechtsorde (effect)” (AIVD, 2004: 15).

Islamitische radicalisering verwijst naar een proces van radicalisering dat is ingegeven door het gewelddadig jihadi-salafistisch gedachtegoed. Met (mondiaal) jihadi-salafisme wordt bedoeld:

“Een ideologische stroming binnen de politieke islam die op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (kalifaat).” (NCTb, 2009: 18).

Het salafisme, een fundamentalistische stroming binnen de Soennitische islam, wordt gezien als kweekvijver voor dit gedachtegoed (Roex et al., 2010; Nationale Coördinator Terrorismebestrijding, 2009; Venkatraman, 2007; Wiktorowicz, 2005). Salafisten streven naar, wat zij noemen, de 'zuivere islam'. Zij willen 'terugkeren' naar wat zij beschouwen als de basis van de islam. Het salafisme richt zich op 'zuivering' van de geloofsgemeenschap en de maatschappij en naleving van de islamitische wetgeving: de sharia. Binnen het salafisme worden globaal drie richtingen onderscheiden. De scheidslijnen tussen deze drie richtingen zijn in de praktijk vaak verre van eenduidig, zeker voor buitenstaanders.

1) Het apolitieke salafisme: deze substroming legt via prediking de nadruk op het persoonlijke religieuze leven en afzondering van de niet-islamitische samenleving. 2) Het politieke salafisme: deze substroming propageert een grotere maatschappelijke en politieke betrokkenheid en richt zich actief op het bereiken van de religieus geïnspireerde politiek-maatschappelijke doelen, eveneens via prediking. 3) Het jihadi-salafisme: deze substroming doet ook aan prediking maar onderscheidt zich van de voorgaande stromingen door het verketteren van andersgelovigen en legitimering van gebruik van geweld. Deze substroming vormt een van de belangrijkste componenten van het huidige gewelddadige jihadisme.

Alle drie de richtingen kunnen leiden tot onverdraagzaamheid tegen andersdenkenden, spanningen tussen groepen in de samenleving, en activiteiten die in strijd zijn met de Nederlandse democratie en de rechtsstaat. Echter, alleen het jihadi-salafisme propageert openlijk het gebruik van geweld als legitiem middel voor het behalen van religieuze doeleinden (AIVD en NCTV, 2015). Het jihadisme neemt het leerstuk van het salafisme over dat een moslim loyaliteit aan zijn geloofsgenoten moet betuigen en zich moet afkeren van ongelovigen en wendt dit aan om haat aan te wakkeren (NCTb, 2009). Het jihadi-salafisme radicaliseert de opvattingen van het salafisme over de noodzaak van de toepassing van de goddelijke wet- en regelgeving. Landen waar positief recht van toepassing is, worden door jihadi-salafisten beschouwd als landen van ongelof. Op grond van deze gedachtegang verwerpt het jihadi-salafisme de democratie. De afgelopen jaren is de populariteit en de invloed van het salafisme in Nederland toegenomen. Het aanbod van salafistische boodschappen online en offline is sterk gegroeid. Sociale media en onafhankelijke predikers zoeken (buiten de formele structuren om) actief de schijnwerpers. Ook zorgen de huidige spanningen in het Midden-Oosten voor toename in gehoor bij jongeren in Nederland (NCTV en AIVD, 2015).

Het uitbreken van het conflict in Syrië en de manifestatie van terroristische groeperingen als Jabhat al Nusra en Islamitische Staat hebben een aanzuigende werking op radicale jongeren die zich willen inzetten voor de gewapende strijd. Tussen 2012 en juli 2016 zijn 260 Nederlandse personen voor dit doel naar Syrië uitgereisd (NCTV, 2016). De AIVD (2014) schat daarnaast het aantal sympathisanten in Nederland op enkele duizenden.

Het blijkt niet mogelijk een eenduidig profiel op te stellen van jongeren die zijn uitgereisd voor de gewelddadige jihad of die ermee sympathiseren (Crenshaw, 2000; AIVD, 2014). Leeftijd, etnische afkomst, opleidingsniveau, werk- en thuissituatie van uitreizigers variëren (AIVD, 2014). Uitreizigers zijn in de meerderheid mannen, maar ook vrouwen, tussen de 20 en 30 jaar met uitschieters zowel naar boven als beneden. De meeste Nederlandse uitreizigers (56%) hebben de Marokkaanse nationaliteit als tweede nationaliteit, maar er zijn ook Nederlanders van Somalische, Antilliaanse, Afgaanse, Turkse, Turks-Koerdische en autochtone komaf uitgereisd (Weenink, 2015; AIVD, 2014: 29). Het feit dat juist veel moslimjongeren gevoelig zijn voor het gedachtegoed van radicalen, heeft behalve met hun religie ook met hun kwetsbare achtergrond te maken. We duiden dan op de relatief hoge jeugdwerkloosheid, schooluitval, betrokkenheid bij overlastgevend gedrag en criminaliteit, en sociaal-emotionele problematiek (Bengi-Arslan et al., 1997; Bun & Van de Looij-Jansen, 2000).

Gevolgen

Toenadering tot een radicale ideologie of groep kan negatieve persoonlijke gevolgen hebben zoals isolatie, met de rug naar de samenleving komen te staan, schooluitval en verminderde kansen op werk en een sociaal netwerk. Het behalen van een schooldiploma wordt minder belangrijk dan een ideologische of religieuze strijd. Radicale ideeën worden belangrijker dan een goede band met ouders of familie. Jongeren kunnen als gevolg hiervan hun baan verliezen, van school verwijderd worden, in aanraking komen met de politie, in de gevangenis terechtkomen of, in het uiterste geval, levens van anderen in gevaar brengen. Het wordt gevaarlijk als het aanhangen van een extremistische ideologie samengaat met het niet accepteren van andere meningen en met de neiging of behoefte deze ideologie te realiseren met geweld.

Het nationaal dreigingsniveau in Nederland was sinds 2013 ‘substantieel’ en is december 2019 bijgesteld naar ‘aanzienlijk’. De kans op een aanslag tegen of in Nederland wordt door de AIVD als voorstelbaar gezien; nog steeds gaat van het jihadisme de belangrijkste terroristische dreiging uit (NCTV, 2020). Dit heeft ernstige gevolgen voor de openbare veiligheid en het veiligheidsgevoel van Nederlandse burgers en de relaties tussen bevolkingsgroepen. Radicalisering is echter niet alleen een nationaal probleem. Het kan in elke gemeenschap, ongeacht grootte, cultuur of samenhang plaatsvinden. Van één enkele persoon kan een grote dreiging uitgaan.

Sinds juli 2017 zijn er geen geslaagde uitreizen naar jihadi-salafistisch gebied meer bekend. De islamitisch radicale beweging in Nederland lijkt zich de laatste jaren nadrukkelijker bezig te houden met sociale activiteiten voor het verspreiden van de jihadi-salafistische boodschap, via enkele moskeeën en online via specifieke kanalen maar ook laagdrempelig en ogenschijnlijk onschuldig verpakt op mainstream media als Facebook (NCTV, 2020). Personen die eerder zouden zijn uitgereisd sluiten zich nu aan bij jihadi-salafistische bewegingen in Nederland. Sinds een aantal jaren wordt tevens een groei van het salafisme in Nederland waargenomen, wat jihadi-salafisme toegang geeft tot een grote groep van potentiële volgelingen (NCTV, 2018, 2020). Ook in Turkije krijgen islamistische stromingen gestaag meer ruimte, waaronder groeperingen die ideologisch gelieerd zijn aan het radicaal politiek salafisme en de Moslimbroederschap, waardoor volgens NCTV Turken in Nederland ook makkelijker in aanraking kunnen komen met radicaal gedachtegoed, bijvoorbeeld via Diyanet en Milli Görüs. Volgens de AIVD is een tweede generatie aanjagers actief die zich uitdrukt in de Nederlandse taal, de wetgeving goed kent en mediavaardig is. Hun invloed is groeiende. Ze domineren bijna de markt op internet en sociale media en drukken concurrerend aanbod weg (NCTV, 2020). Vanuit de groei van het salafisme in Nederland gaat een belangrijk dreigingsbeeld uit: het verspreiden van boodschappen van haat tegen het Westen en verzet tegen de democratische waarden en rechtsstaat (NCTV, 2018). Diverse aanhoudingen van terrorismeverdachten in 2018 maken duidelijk dat er in Nederland nog steeds personen zijn die zich bezighouden met terroristische activiteiten. In Nederland werden in 2018 en 2019 enkele aanslagen verijdeld. In 2019 werd in Utrecht één aanslag gepleegd met islamitisch motief met drie doden en vijf gewonden als gevolg.

Oorzaken

De aanwezigheid van diverse risicofactoren kan ertoe leiden dat er een cognitieve opening ontstaat voor beïnvloeding door malafide personen en propaganda op internet/sociale media. Doordat mensen verschillen in de mate waarin zij weerbaar zijn tegen radicale invloeden, is (gelukkig) niet iedereen vatbaar voor radicale ideeën (Doosje, De Wolf, Mann & Feddes, 2017). Vroegtijdige preventie in de vorm van weerbaarheidsversterking bij jongeren en jongvolwassenen met meerdere risicofactoren is daarom van belang.

Weerbaarheid kan gedefinieerd worden als “de mate van veerkracht bij tegenslag en het vermogen om met moeilijke situaties om te gaan”. Bij weerbaarheid tegen islamitisch radicalisme gaat het om “het bieden van tegenkracht tegen en/of het weerstaan van extremistische boodschappen of invloeden” (Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore, & Ruigrok, 2015, p.10).

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) heeft algemene indicatoren van weerbaarheid geïdentificeerd die ook een belangrijke rol spelen bij weerbaarheid tegen gewelddadig radicalisme. De onderzoekers maken onderscheid tussen weerbaarheid op cognitief, emotioneel en gedragsmatig niveau:

- Weerbaarheid op cognitief niveau heeft betrekking op complex en genuanceerd kunnen denken vanuit meerdere invalshoeken (niet zwart-wit) en je niet afsluiten voor andere opvattingen of perspectieven.
- Weerbaarheid op emotioneel niveau betekent dat iemand emoties kan reguleren en de zoektocht naar betekenis in het leven vorm kan geven zonder zich daarbij af te zonderen of aansluiting te zoeken bij extremistische eenzijdige denkbeelden. Zelfinzicht en grip hebben op je leven zijn belangrijke elementen die bijdragen aan emotionele weerbaarheid. Ook het hebben van vertrouwen in jezelf, de ander en de overheid/instituties maakt onderdeel uit van emotionele weerbaarheid.
- Weerbaarheid op gedragsmatig niveau, tot slot, verwijst naar de vaardigheid om voor jezelf op te kunnen komen en verschillen met andersdenkenden te hanteren zonder daarbij te polariseren, en het hebben van een divers netwerk/deel uitmaken van meerdere groepen. Hoe diverser iemands sociale omgeving, hoe diverser het waardesysteem van die persoon, en hoe minder snel er 'vernauwing' van gedachten optreedt.

Hieronder worden risicofactoren voor radicalisering omschreven. Het effect van risicofactoren is cumulatief - hoe meer risicofactoren aanwezig zijn, hoe groter de kans op problemen wordt.

Onzekerheid over identiteit

Onzekerheid over de eigen identiteit wordt gezien als een van de belangrijkste risicofactoren die kan leiden tot een gevoeligheid voor radicale boodschappen (Meertens, Prins & Doosje, 2006; De Wolf & Doosje, 2010). Onderzoek in Nederland (bijv. Maliepaard & Phalet, 2012; Verkuyten & Yildiz, 2007; 2009) en in het buitenland (o.a. Moghaddam, 2005; King & Taylor, 2011) benadrukt de mogelijke kwetsbaarheid van jongeren en jongvolwassenen met een migratieachtergrond voor islamitische radicalisering. Zoals is benadrukt door verschillende onderzoekers (bijv. Buijs et al., 2006; De Wolf & Doosje, 2010; King & Taylor, 2011; Moghaddam, 2005) worstelen veel islamitische jongeren in westerse landen met hun (duale) identiteit en het onbegrip daarvoor vanuit hun omgeving.

Identiteitsontwikkeling is een ontwikkelingsopgave voor elke adolescent. De adolescentie is een onzekere periode waarin een jongere zich begint los te maken van ouders, keuzemogelijkheden verkent en verbintenissen aangaat. Om onafhankelijk te worden en toe te groeien naar een volwassen leven met rechten en plichten en voor een optimale persoonlijkheidsontwikkeling is het essentieel om in de adolescentie een identiteitszoektocht (of volgens Erikson: een identiteitscrisis) door te maken (Erikson, 1968; Marcia, 1966, 1967, 1980). In die fase verkennen adolescenten wat het beste past bij hun wensen en mogelijkheden en is het hun ontwikkelingsopgave om tegenstellingen in zichzelf en tussen zichzelf en hun omgeving te integreren (ibid; Verschueren, Claes, Gandhi & Luyckx, 2019). Vanwege de opgroei-opgave en de vele veranderingen en onzekerheden is de adolescentie voor allen een onzekere, emotioneel hevige conflictueuze levensfase. De zoektocht van adolescenten omvat doorgaans ook het experimenteren met riskante gewoonten. Opvoeders zien de adolescentie daarom als riskant, vanwege de verkeerde afslagen die jongen in de zoek- en experimenteerfase kunnen nemen.

Door verschillende factoren is de identiteitszoektocht voor migrantenjongeren lastiger, waarvoor vatbaarheid voor islamitische radicalisering een risico vormt. In hun opvoeding ligt meer nadruk op het collectief dan het individu (wij- in plaats van ik-cultuur), aanpassing en volgzzaamheid, gehoorzaamheid aan ouders en God, respect, schuld en schaamte (Hermans, 2002; Nabben, Yesilgöz & Korf, 2006; Pels & De Haan, 2003) en leeft het idee dat de adolescentie een fase is waarin geëxperimenteerd mag worden minder (Pels & De Haan, 2003). Identiteitsontwikkeling betreft ook de keuze bij wie men (onder verschillende omstandigheden en in diverse situaties) wil behoren. Door bijvoorbeeld als Marokkaanse-Nederlandse jongeren op te groeien in een samenleving met Nederlandse dominante normen, kunnen jongeren te maken krijgen met loyaliteitsconflicten en normverwarring. De ontwikkelingstaak om tegenstellingen in zichzelf en met de omgeving te integreren is daarom voor islamitische migrantenjongeren een verzwaarde opgroei-opgave (Bosma, 1991; McAdams, 1993: 95), waarbij ze het bovendien veelal moeten stellen met weinig steun en/of begrip van ouders, school en leeftijdgenoten en rolmodellen.

De onzekerheid, verwarring en eenzaamheid, mogelijk ook nog verzwaard met minderwaardigheids- of onrechtvaardigheidsgevoelens -vanwege negatieve beeldvorming over hun bevolkingsgroep- maakt dat deze jongeren vatbaar kunnen worden voor toenadering tot islamitisch radicale groepen of ideeën. Veel islamitische migrantenjongeren identificeren zich primair als moslim (o.a. Phalet, Lotringen & Entzinger, 2000; Buijs et al., 2006; Nabben et al., 2006; Korf, Yesilgoz, Nabben & Wouters, 2007; Entzinger & Dourleijn, 2008; Ketner, 2009). Het benadrukken van de (alomvattende) moslimidentiteit geeft houvast om keuzes in andere identiteitsdomeinen te bepalen (Ketner, 2009) en is daarnaast een antwoord op de ervaren stigmatisering vanuit de samenleving (Verkuyten, 2003; Entzinger & Dourleijn, 2008; Ketner, 2009). De identificatie met het moslim-zijn kan worden gezien als foreclosure, voortijdige afsluiting van het proces van identiteitsontwikkeling, waarbij zij een identiteitskeuze maken zonder een zoekproces te hebben ondernomen (commitment zonder achievement) (Marcia, 1980). Jongeren kunnen dan verbindende keuzes

aangaan onder sociale druk van bijvoorbeeld ouders, peers of radicale personen. Ook kunnen jongeren geen zoektocht ondernemen noch verbindende keuzes aangaan, waarbij ze in een staat van identiteitsverspreiding blijven steken, die gepaard gaat met gevoelens van verlorenheid, op drift zijn, gemis van een innerlijke sturende instantie, betrokkenheid en ideeën. Bij zowel foreclosure als identiteitsverspreiding kan het verlangen naar duidelijkheid, rust en een sociale positie jongeren in de handen van radicalen drijven. Doordat orthodoxe groepen zoals jihadi-salafistische groepen duidelijke gedragsregels en denkbeelden hanteren en daarmee onzekerheid over identiteit kunnen reduceren, kunnen zij een aantrekkingskracht uitoefenen op islamitische jongeren die vastlopen in hun identiteitszoektocht (Meertens, Prins & Doosje, 2006; De Wolf & Doosje, 2010).

Onrechtvaardigheidsgevoelens

Een klein gedeelte van een grote groep jongeren en jongvolwassenen die zich oneerlijk behandeld/gediscrimineerd voelt, kan radicaliseren (zie ook Buijs et al., 2006; De Wolf & Doosje, 2010; King & Taylor, 2011; Moghaddam, 2005). Het gevoel als minderheidsgroep oneerlijk behandeld te worden, kan bijdragen aan gevoelens van persoonlijke onzekerheid (Van den Bos, Loseman & Doosje, 2009; Doosje et al., 2013; Doosje et al., 2012) en negatieve emoties als boosheid of angst oproepen (bv. Moghaddam, 2005; Van den Bos et al., 2009). Deze gevoelens en emoties kunnen zich weer vertalen in negatieve intenties/attituden en het vertonen van teruggetrokken of gewelddadig gedrag (idem). Uit onderzoek onder islamitische jongeren blijkt dat zij zich als gevolg van de negatieve evaluatie van hun groep minder identificeren met de Nederlandse maatschappij en meer met hun eigen groep (Verkuyten & Yildiz, 2009). Deze jongeren kunnen geïsoleerd raken en vatbaar worden voor radicale ideeën. Onrechtvaardigheidsgevoelens kunnen ontstaan of worden gevoed door negatieve beeldvorming over moslims in de media (Van der Valk, 2015), de afwijzende houding van een aanzienlijk deel van de Nederlandse samenleving ten opzichte van migranten (Verkuyten & Yildiz, 2007), racisme op social media, en kansenongelijkheid op het gebied van werk, stage, inkomen, huisvesting et cetera (Feddes, Mann, De Zwart & Doosje, 2013).

Zoektocht naar zingeving

De adolescentie en de daarbij behorende zoektocht naar zingeving spelen een versterkende rol in de aantrekkingskracht van radicale ideologieën (Feddes, Nickolson & Doosje, 2015). De zoektocht naar zingeving kan ontstaan vanuit gevoelens van onbeduidendheid, wat kan worden aangewakkerd door verlies van status, vernedering, en/of confrontatie met het overlijden van naasten. De zoektocht naar zingeving kan een sleutelrol spelen in het radicaliseringsproces, doordat toetreding tot een radicale groep jongeren en jongvolwassenen het gevoel geeft ergens bij te horen, evenals het gevoel van respect, heldendom en strijden voor een hoger doel (Kruglanski, Gelfand, Bélanger, Sheveland, Hetiarachchi & Gunaratna, 2014).

Weinig toekomstperspectief

Verlies van werk of het gebrek aan perspectief op werk en problemen op school zijn factoren die kunnen bijdragen aan processen van radicalisering, ofwel aansluiting bij jihadi-salafistische ideologieën en netwerken (Kleinmann, 2012; Feddes et al., 2013). Onzekerheid over het eigen toekomstperspectief kan ertoe leiden dat iemand open komt te staan voor radicale ideologieën (Richardson, 2012; Wiktorowicz, 2005; Woodlock & Russell, 2008; Geelhoed, 2012).

Distantiëring van de Nederlandse samenleving

Distantiëring van de Nederlandse samenleving vermindert het perspectief op werk en vergroot de kans op sociaal isolement. Ook kan distantiëring van de Nederlandse samenleving ertoe leiden dat men zich niet meer identificeert met de democratische rechtsstaat en dat 'wij-zij'-denken wordt versterkt. Volgens de sociale bindingstheorie van Hirschi (1969) is de kans op strafbaar gedrag kleiner naarmate jeugdigen meer verbonden zijn en zich meer verbonden voelen met de samenleving. Sociale mechanismen die jeugdigen weghouden van het criminele pad zijn te onderscheiden in *attachment* (affectieve gehechtheid aan ouders en gezin), *commitment* (verbondenheid met de samenleving door werk of school), *involvement* (zinnvolle tijdbesteding) en *beliefs* (mening over strafrechtelijk gedrag). Naarmate jeugdigen een positiever thuisklimaat en een positievere band met ouders en gezin hebben, ze meer maatschappelijk verbonden zijn door school- of werkdeelname, ze een meer zinnvolle of aanvaardbare tijdbesteding hebben, en naarmate ze negatiever staan tegenover allerlei strafrechtelijk gedrag, des te kleiner is de kans dat ze zelf strafrechtelijk gedrag zullen vertonen. Bij jongeren met een migrantenachtergrond staan *commitment* en *involvement* en soms ook *attachments* en *beliefs* onder druk, omdat ouders en familie, soms door gebrekkige integratie en geïnformeerdheid, minder sociale controle kunnen uitoefenen, en jeugdigen zich onder andere door discriminatie meer perifeer en minder gebonden voelen aan de Nederlandse samenleving.

Gebrekkige oordeelsvorming en empathie

Een belangrijk kenmerk van radicalen is zwart-wit denken. Indien een jongere tijdens de zoektocht naar identiteit een sterke behoefte heeft aan een simplistisch wereldbeeld zonder tegenstrijdigheden, dan kan hij of zij vatbaar zijn voor extremistische invloeden (Hallich & Doosje, 2017). De jihadi-salafistische ideologie

schetst namelijk een simplistisch wereldbeeld waarin een rigide onderscheid wordt gemaakt tussen gelovigen en ongelovigen, het goede en het kwade. Zelfstandig denken om te komen tot (rationele) morele oordeelsvorming is niet (meer) nodig, alle antwoorden op vragen en onzekerheden staan in de heilige boeken (idem). Bij radicalisering is vaak sprake van een lage tolerantie of weinig empathie voor andersdenkenden (De Wolf & Doosje, 2010).

Onderzoek laat zien dat vanaf de jonge adolescentie het vermogen tot empathie zich ontwikkelt van een zogenaamde quasi-egocentrische empathie naar een sympathisch vermogen om mee te kunnen leven met anderen (Kohlberg, 1969; Hoffman, 2000). Echter, sommige jongeren hebben een zeer sterke focus inwaarts en tonen weinig empathie. Zij ontwikkelen eerder agressief gedrag en wij-zij denken en minder hulpgedrag jegens anderen. Gibbs, Potter, Barriga en Liao (1996) stellen dat programma's die zich richten op empathie en eerlijkheid de basis vormen voor een vorm van moreel onderwijs die kan leiden tot meer hulpgedrag, inlevingsvermogen en minder agressief gedrag. Vooral de Diamant-module Interculturele morele oordeelsvorming richt zich er daarom op dat deelnemers zich in een ander, en in het bijzonder een andersdenkende, leren verplaatsen, de wereld door het oogpunt van een ander leren bezien.

Autoritair opvoeden, en bij radicale uitingen van hun kinderen wegstijven of juist straffen (in plaats van deze met hun kind te bespreken, hun kind erop aan te spreken en tegenwicht te bieden) is niet bevorderlijk voor genuanceerde oordeelsvorming en zelfstandig denken door jongeren. Autoritaire opvoeding vormt daarom een risicofactor voor radicalisering. Als ouders luisteren en met hun kind in gesprek gaan, geldt dat daarentegen als beschermende factor (Pels, 2014; Van San, Sieckelink & De Winter, 2010).

Moeilijke thuissituatie en (cultuur)kloof met de ouders

Ook blijken problemen thuis, zoals ruzies of een scheiding, vaak te fungeren als triggerfactoren voor radicalisering (Porter & Keibell, 2011; Buijs et al., 2006). Nederlandse jongeren en jongvolwassenen die zijn tegengehouden in hun poging om naar Syrië uit te reizen, leefden vaak in een beklemmende thuissituatie met problemen als echtscheiding, botsende normen en waarden en gebrek aan stabiliteit (Noor, 2016).

Onderzoek onder radicaliserende of geradicaliseerde jongeren en jongvolwassenen laat zien dat er vaak sprake is van een communicatiekloof en ervaren gebrek aan emotionele steun vanuit het gezin, ook als het gaat om hun zoektocht naar (religieuze) zingeving en identiteit (Wessels & Dijkman, 2012). Met name laaggeschoolde migrantenouders houden uit angst dat hun kind te 'westers' of te 'vrij' wordt vaak extra vast aan de regels van het land van oorsprong, wat de kans op onbegrip en conflicten tussen ouders en kinderen vergroot (Pels, Distelbrink, & Postma, 2009; Stevens et al., 2005). Jongeren en jongvolwassenen proberen te ontsnappen aan de druk van hun ouders en vullen hun waarden en religieuze beleving zelf in onder invloed van leeftijdsgenoten.

Risicovol netwerk / isolement

Sociale processen zoals imitatie van rolmodellen en groepsdruk spelen een belangrijke rol in de totstandkoming van gedrag (Asch & Guetzkow, 1951; Bandura, 1977; Stangor, 2015). Cijfers tonen de kracht van sociale groepsprocessen aan: het blijkt dat 75% van de terroristen zich als groep vrienden en/of familie aansloot bij de jihad, of bevriend was met een lid van een terroristische groep (Sageman, 2004). Wat radicalisering betreft lopen vooral eenzame, geïsoleerd levende jongeren en jongvolwassenen een verhoogde kans op rekrutering door radicale ronselaars. Ronselaars proberen dan ook vaak eerst een vertrouwensrelatie op te bouwen, om vervolgens het aankomende lid aan te zetten tot het verbreken van banden met de oude omgeving, 'bridgeburning' genoemd (Bjørge & Carlsson, 2005). Het verbreken van de oude banden leidt tot een versterkte binding met de radicale groep (Weggemans, Bakker & Grol, 2014; Groen & Kranenberg, 2006).

Aan te pakken factoren

De volgende tabel geeft een overzicht van de risicofactoren op radicalisering die Diamant beoogt te verminderen en de weerbaarheidsfactoren die Diamant beoogt te versterken zoals deze bekend zijn uit de wetenschappelijke literatuur.

Tabel 2 Aan te pakken risicofactoren in relatie tot subdoelen en type weerbaarheid

Subdoel:	Risicofactor:	Niveau van weerbaarheid:
1. Deelnemer is zelfverzekerd en kan benoemen welke (deel)identiteiten (sociaal, professioneel, Nederlands, etnisch, religieus etc.) hij/zij heeft en welke voordelen elke (deel)identiteit met zich meebrengt.	<ul style="list-style-type: none"> • Onzekerheid over identiteit 	<i>Emotioneel</i>

2. Deelnemer kent de kwaadaardige en destructieve kenmerken van islamitisch radicale ideologieën en circuits en kan (online en offline) signalen hiervan en rekruteringsstrategieën herkennen.	<ul style="list-style-type: none"> • Zoektocht naar betekenis • Risicovol netwerk/ isolement 	<i>Cognitief</i>
3. Deelnemer weet hoe hij/zij zich kan weren tegen personen uit islamitisch radicale circuits (kent de eigen grenzen, kan deze aangeven en weet hoe hij/zij welke hulpbronnen kan aanboren).	<ul style="list-style-type: none"> • Risicovol netwerk/ isolement 	<i>Gedragsmatig / Emotioneel</i>
4. Deelnemer heeft empathie en de vaardigheid om bij het nemen van besluiten rekening te houden met de rechten, wensen en belangen van de ander.	<ul style="list-style-type: none"> • Gebrekkige oordeelsvorming en empathie 	<i>Cognitief</i>
5. Deelnemer kan omgaan met negatieve emoties en onrechtvaardigheidsgevoelens (coping).	<ul style="list-style-type: none"> • Onrechtvaardigheidsgevoelens • Distantiëring van de Nederlandse samenleving 	<i>Cognitief / Emotioneel</i>
6. Deelnemer kan in verschillende contexten (familie, school, werk) constructief en rechtmatig voor de eigen rechten, wensen en belangen opkomen.	<ul style="list-style-type: none"> • Onrechtvaardigheidsgevoelens • Distantiëring van de Nederlandse samenleving • Gebrekkige oordeelsvorming • Moeilijke thuissituatie en (cultuur)kloof met de ouders 	<i>Gedragsmatig</i>
7. Deelnemer stelt zichzelf haalbare doelen met betrekking tot school, stage, werk en/of vrije tijd en boekt vooruitgang in de realisatie van deze doelen.	<ul style="list-style-type: none"> • Zoektocht naar betekenis • Weinig toekomstperspectief • Distantiëring van de Nederlandse samenleving • Risicovol netwerk/ isolement 	<i>Gedragsmatig / Emotioneel</i>
8. Deelnemer ervaart minder onbegrip ten gevolge van een (cultuur)kloof met zijn/haar ouders.	<ul style="list-style-type: none"> • Moeilijke thuissituatie en (cultuur)kloof met de ouders 	<i>Emotioneel</i>

Verantwoording

We verantwoorden Diamant aan de hand van de Risk-Needs-Responsivity principes (Andrews & Bonta, 2010).

Volgens het risicobeginsel is het van belang dat de intensiteit (frequentie en duur) van Diamant, in dit geval het aanbod van training en coaching, afgestemd is op het radicaliseringsrisico. Dit betekent dat een deelnemer/groep met een hoog radicaliseringsrisico om een intensiever en/of langduriger aanbod vraagt dan een deelnemer/groep met een matig risico. De trainers analyseren allereerst in de intakefase hoe de verschillende risico- en beschermende factoren bij een deelnemer/groep op elkaar hebben ingespeeld en hebben geleid tot een matig of hoog risicoprofiel. Aan de hand van de bevindingen bepalen de trainers in een multidisciplinair overleg met een gedragswetenschapper of de reguliere complete Diamantinterventie volstaat en geschikt is. Als de risico's te hoog of de problematiek te zwaar is kan dit een contra-indicatie zijn voor deelname, Diamant is immers een preventieve interventie. Ook kan de uitkomst zijn dat een intensiever of langduriger aanbod nodig is. In de regel wordt uitgegaan van drie maanden lang één keer per week een dagdeel training, en daarnaast twee intake- en drie coachingsgesprekken. Bij een groep met een groot aantal risicofactoren kan gekozen worden voor twee trainingsbijeenkomsten in de week in plaats van één, of – in overleg met opdrachtgever en partnerorganisatie- een langere training. Bij een deelnemer met veel risicofactoren, wordt bijvoorbeeld gekozen voor: meer coachingsgesprekken, meer persoonlijke aandacht in de training, en/ of uitgebreidere nazorg. Inschatting van het risicoprofiel gebeurt overigens niet alleen in de intakefase, in de fase van training en coaching komen de trainers steeds meer te weten over de jongeren die zich gaandeweg meer bloot geven, en wordt zo nodig het risicoprofiel en de intensiteit van het aanbod bijgesteld.

Daarnaast dienen volgens het behoeftebeginsel de training en coaching gericht te zijn op de dynamische risicofactoren die op de deelnemer/groep van toepassing zijn. Diamant richt zich op de dynamische risicofactoren voor radicalisering bij jongeren in de gevoeligheidsfase³ zoals deze bekend zijn uit de literatuur (Doosje et al., 2016; Beelmann, 2019): identiteitsonzekerheid, onrechtvaardigheidsgevoelens, zoektocht naar

³ Onderzoek wijst uit dat weerbaarheidsversterking in de gevoeligheidsfase belangrijk is omdat het zogenoemde weerbaarheidschild zich vanaf de groepslidmaatschapsfase zou omkeren tegen anti-radicalen boodschappen (Doosje et al., 2017).

zingeving, weinig toekomstperspectief, distantiëring van de Nederlandse samenleving, gebrekkige oordeelsvorming en empathie, moeilijke thuissituatie en kloof met ouders, en risicovol netwerk/isolement en zoals deze genoemd zijn in tabel 3 en 4 (zie p.28, p.29 en verder). Daarnaast dienen bij elke deelnemer of groep in het bijzonder de persoonlijke of groepsdoelen gerelateerd te zijn aan de dynamische risicofactoren die bij die persoon/groep een rol spelen. Bij een groep jongeren met weinig toekomstperspectief die er niet in slaagt een stageplaats te krijgen of behouden is training en coaching gericht op het verkrijgen en behouden van een stageplaats essentieel.

Meestal is een kritische risicofactor gekoppeld aan een module van Diamant. Als er sprake is van kritische risicofactoren waarop Diamant niet voldoende toegerust is of die alleen met partnerorganisaties kunnen worden aangepakt, zal het nodig zijn om ook ander aanbod ter ondersteuning in te zetten, bijvoorbeeld schuldhelpverlening of psychologische hulp. Dit kan dus bijvoorbeeld betekenen dat een deelnemer met ernstige schuldproblemen ook schuldhelpverlening krijgt, of een jongere zonder zinvolle dagbesteding vrijwilligerswerk of vrijetijdsactiviteiten. De trainers zorgen, vaak met partnerorganisaties als school of jongerenwerk, en/of de persoon of instantie die de deelnemer naar Diamant heeft verwezen, dat deze hulp wordt georganiseerd.

Algemeen responsiviteitsprincipe

Vervolgens is het belangrijk dat er rekening wordt gehouden met de ontvankelijkheid van deelnemers voor de training en coaching. Algemene responsiviteit betekent dat technieken (instrumenten of methodische elementen) worden toegepast die bij een soortgelijke doelgroep effectief zijn gebleken (Bonta & Andrews, 2007). Om zorg te dragen voor de algemene responsiviteit maakt Diamant gebruik van technieken en instrumenten die bij de training en coaching van jongeren effectief zijn (Andrews & Bonta, 2010), waardoor de kans groter wordt dat de doelen worden gerealiseerd. Belangrijk in het werken met jongeren is dat er gebruik wordt gemaakt van actieve en afwisselende werkvormen. In kolom 2 van Tabel 4 staan, met onderbouwing van hun werkzaamheid, de methodische elementen (ofwel instrumenten en technieken) genoemd die in de verschillende modulen en ten behoeve van de verschillende subdoelen worden ingezet, waaronder: coöperatief leren, guided practice, modeling, discussies, rollenspellen, empathietraining, scenario-gebaseerde bewustmaking en actief leren. De toelichting erop in dezelfde tabel maakt aannemelijk dat met genoemde instrumenten de doelen kunnen worden gerealiseerd.

Specifiek responsiviteitsprincipe

Naast algemene responsiviteit staat specifieke responsiviteit voor het zorgdragen voor een goede werkalliantie en afstemming tussen de deelnemer en de trainers. Om dit te realiseren kijken de trainers naar de persoonlijkheid, opleidingsniveau, de sociale (on)mogelijkheden, de aard van de problematiek, de motivatie en de leerstijl van de deelnemers.

Hieronder worden enkele aspecten genoemd die bijdragen aan de aansluiting met (de belevingswereld en behoeften van) de doelgroep. Aspecten of aandachtspunten die in acht worden genomen om aan de specifieke responsiviteit te voldoen zijn 'investeren in vertrouwen, cultuursensitiviteit, gendersensitiviteit, ruimte voor (leeftijdsspecifiek) maatwerk en de combinatie van groepstraining met individuele coaching en groepstraining'.

Investeren in vertrouwen

Bij Diamant wordt veel geïnvesteerd in de opbouw van vertrouwen. In de interventie wordt gekozen voor trainers die uit dezelfde bevolkingsgroepen komen als de deelnemers; zij kennen de culturele en religieuze codes, bieden deelnemers herkenning en erkenning en ruimte voor emotie, ze fungeren als stabiele, positieve rolmodellen (Bandura, 1997; McAlister et al., 2008) en zorgen daarmee voor geborgenheid en emotionele veiligheid. Voorts wordt er gewerkt aan de opbouw van vertrouwen door in de eerste module en tijdens de individuele coaching veel aandacht en tijd te besteden aan kennismaking, het gezamenlijk opstellen van een gedragscode en formuleren van persoonlijke leerdoelen. Een vertrouwensband tussen de Diamant-trainers en deelnemers en overeenstemming over de doelen van samenwerking is van groot belang voor het succes van een interventie (Pijnenburg, Hermanns, Van Yperen, Hutschemaekers & Van Montfoort, 2010).

Cultuursensitiviteit

Diamant is cultuursensitief en sluit aan bij de belevingswereld en thuiscultuur van de deelnemers. Zo is bij de behandeling van morele oordeelsvorming en communicatiestijlen aandacht voor onderwerpen/aspecten als eer, schuld en schaamte. En zo worden om gevoelens van stigmatisering te voorkomen taboeonderwerpen (als aansluiting bij jihadi-salafistische ideologieën en netwerken) via een indirecte benadering bespreekbaar gemaakt, namelijk als één van de mogelijke afslagen bij identiteitsproblemen.

Gendersensitief

In Diamant wordt veel rekening gehouden met culturele sekseverhoudingen, o.a. door jongens en meisjes apart van elkaar te trainen wanneer genderspecifieke gevoelige onderwerpen worden behandeld. Daarnaast worden bij jongensgroepen andere thema's uitvoeriger besproken (bijvoorbeeld eer, ego en straatcultuur) dan bij meisjesgroepen (bijvoorbeeld kuisheid, islamitische kleding, loverboys).

Ruimte voor (leeftijdsspecifiek) maatwerk

Diamant biedt enerzijds een kader om werkzame elementen aan te bieden die helpen bij het behalen van het hoofddoel en de subdoelen en anderzijds de mogelijkheid training en coaching op maat aan te bieden aansluitend bij de problematiek, leerstijl en de achtergrondkenmerken van de deelnemers. De training van Diamant bevat veel opdrachten en onderdelen die qua doel voor alle leeftijden en ontwikkelingsfasen, jongens en meisjes en verschillende stijlen, temperamenten en niveaus gelijk zijn, maar waarbij maatwerk mogelijk is. Zo kunnen voorbeelden en idolen waarnaar trainers verwijzen variëren, of de keuze voor muziek of films die trainers laten horen of zien, en ook de wijze van informatieverwerking en weergave door deelnemers (geschreven taal, plaatjes, tekeningen, enzovoort). De variatieruimte bij alle opdrachten biedt de mogelijkheid om bij iedere (leeftijds)groep aan te sluiten en elke (leeftijds)groep aan te spreken. Afhankelijk van leeftijd verkeren deelnemers ook in een andere fase van ontwikkeling en identiteitsverwerving. In een training aan jongeren tot en met 13 jaar zullen trainers aansluiten bij de ontwikkelingsfase van de vroege adolescentie waarin de lichamelijke rijping en het los maken van de ouders begint; trainers gaan in op hun vragen en onzekerheden hierover en ondersteunen jongeren bij het begin van hun identiteitsverkenning (achievement). Bij 14- tot en met 18-jarigen, zullen trainers aansluiten bij de fase van midden-adolescentie waarin jongeren keuzemogelijkheden verkennen door jongeren te bevragen over dat verkennen en experimenteren en hen erbij te begeleiden. Bij 19- tot en met 22-jarigen zullen trainers aansluiten bij de late adolescentiefase waarin deelnemers verplichtingen (commitment) beginnen aan te gaan over hun maatschappelijke positie en persoonlijke relaties, zullen trainers hen bevragen en begeleiden bij hun persoonlijke morele dilemma's die vaak naar voren komen bij partner- en beroepskeuze.

Combinatie van groepstraining met individuele coaching

De combinatie van groepswork met individuele coaching biedt de mogelijkheid om bij alle deelnemers goed aan te sluiten. Individuele coaching vergroot de kans op succes van de interventie. Deelnemers ontwikkelen in dialoog met de professional hun eigen probleemdefinitie, veranderingstheorie, en oplossingen (zie ook Kleinman, 1980; Adriani, 1993; Bellaart & Azrar, 2003).

Individuele coaching biedt elke deelnemer een benadering op maat. Daarnaast komt Diamant tegemoet aan de behoefte om samen en van elkaar te leren (Suls, Lemos & Stewart, 2002), op een niet-bedreigende manier taboes te bespreken, door anderen gestimuleerd te worden, een positieve groepsnorm te ervaren (Heaney & Israel, 2008), het sociale netwerk te verbreden (Heaney & Israel, 2008), in een groep zelfvertrouwen op te bouwen (Tajfel & Turner, 1979), en met gelijken (peers) te oefenen - onder meer op het gebied van empathie en moreel gedrag (Forney, Crutsinger & Forney, 2006).

Tabel 3 Wijzen waarop de modules werken aan de drie niveaus van weerbaarheid (Mann et al., 2015)

Emotionele weerbaarheid <i>(zelfvertrouwen, vertrouwen hebben in anderen en in instanties, emotieregulatie, doelgerichtheid, zelfinzicht, grip op je leven)</i>	Cognitieve weerbaarheid <i>(complex en genuanceerd denken vanuit meerdere invalshoeken (niet zwart-wit) en openstaan voor andere opvattingen of perspectieven)</i>	Gedragsmatige weerbaarheid <i>(divers sociaal netwerk)</i>
<p>Module 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Versterken van identiteit door te reflecteren op deelidentiteiten, kerncompetenties, persoonlijke normen en waarden en intrinsieke motivatie (Gielen, 2009; Feddes et al. 2013; Feddes et al., 2015A). - Onderzoeken hoe normen en waarden uit het migratieland botsen met de Nederlandse normen en waarden voor meer inzicht in de invloed van migratiegeschiedenis op identiteitsontwikkeling. - Eigen kwaliteiten en mogelijkheden in kaart brengen in sterkte-zwakteanalyse en door een cv uit te werken en vervolgens toekomstdoelen aan de groep te presenteren. Positieve verwachtingen over de persoonlijke toekomst verminderen de kans op	<p>Module 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aan de hand van 10-stappenplan voor morele oordeelsvorming en perspectiefnemingsopdrachten genuanceerde denkmethoden aanleren. Hiermee de sterke focus inwaarts verminderen en empathie, eerlijkheid en het sympathisch vermogen om mee te kunnen leven met anderen vergroten (Kohlberg, 1969; Hoffman, 2000). Een verhoogde mate van empathie, eerlijkheid en de vaardigheid om het perspectief van anderen in te kunnen nemen blijkt gerelateerd te zijn aan meer hulpgedrag en minder agressief gedrag (Jolliffe & Farrington, 2004, 2006; Gibbs, Potter, Barriga & Liao, 1996). - Zelfingebrachte morele dilemma's groepsgewijs analyseren. - Eigen handelen en dat van anderen leren relativiseren. Het	<p>Module 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het stimuleren van de deelnemers om (terug) naar school, stage of werk te gaan door hen te ondersteunen in de concrete stappen die zij daarvoor moeten nemen ter bevordering van participatie en integratie. - Met dialoogopdrachten en debatten leren van de perspectieven van gematigden en van positieve rolmodellen (verbreden van waardesystemen). - Kennisoverdracht over hoe en wanneer professionele hulp in te schakelen en kwetsbaarheid bij jezelf en anderen te signaleren voor het vergroten van handelingsbekwaamheid. <p>Module 3:</p>

<p>delinquentie (Skorikov & Vondracek, 2007).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Met voorbeelden stilstaan bij hoe identiteitsproblemen je kwetsbaar kunnen maken en hoe ronselaars uit criminele en radicale groepen hier misbruik van kunnen maken, welke rekruteringsstrategieën zij hanteren en hoe je kunt handelen wanneer je dit signaleert. <p>Module 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leren adequaat te reageren in conflictsituaties, zoals in het geval van (waargenomen) discriminatie, en beter leren omgaan met negatieve emoties voor toename van zelfvertrouwen. Bijvoorbeeld wanneer men niet aangenomen wordt voor een stageplek. Door jongeren en jongvolwassenen te leren hoe ze meer controle over zo'n situatie kunnen krijgen zullen gevoelens van frustratie en boosheid naar verwachting afnemen (Feddes et al., 2013). 	<p>onderscheidingsvermogen tussen beleving en feiten verbetert.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - In rollenspellen oefenen met sociale, werknemers- en communicatievaardigheden voor een vergrote kans op succesvol participeren. - Vergroten van inzicht in de beweegredenen van anderen en de vaardigheid om met conflicten om te gaan zodat empathie wordt bevorderd en onrechtvaardigheidsgevoelens verminderen. <p>Coaching</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het stimuleren van de deelnemers om (terug) naar school, stage of werk te gaan door hen te ondersteunen in de concrete stappen die zij daarvoor moeten nemen. <p>Creatieve opdracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Voor de creatieve opdracht moeten de deelnemers actief deelnemen in buurtnetwerken, wat hun netwerk zal verbreden.
<p>De in Diamant gebruikte methoden voor weerbaarheidsversterking worden ondersteund door onderzoek van Lub, De Groot & Schaafsma (2011) naar de effectiviteit van interventies ter preventie van radicalisering. Zij concludeerden dat een versterkt gevoel van eigenwaarde jongeren en jongvolwassenen weerbaarder kan maken tegen radicale gedachten of personen. Hierbij moet de focus liggen op het aanpakken van de oorzaken van laag vertrouwen en het bufferen van bestaand zelfvertrouwen, door te reflecteren op belangrijke persoonlijke normen en waarden en te oefenen met morele oordeelsvorming aan de hand van door de deelnemers zelf ingebrachte praktijkvoorbeelden.</p>		

Tabel 4 Samenhang Subdoelen-Methodische elementen-Modulen

Doelen	Methodische elementen	Aanpak DIAMANT	Module
<p>Doel 1: Deelnemer is zelfverzekerd en kan benoemen welke (deel)identiteiten (sociaal, professioneel, Nederlands, etnisch, religieus etc.) hij/zij heeft en welke voordelen elke (deel)identiteit met zich meebrengt (sociale creativiteit).</p>	<p>Zelf-herevaluatie (Prochaska, Redding & Evers, 2008)</p> <p>Levenskeuzes exploreren (Erikson, 1968, Marcia, 1996)</p> <p>Actief leren (Bandura, 1986)</p> <p>Actief leren over zelfidentiteit opbouwen (Ghorashi, 2006: 27).</p> <p>Storytelling (Kaulingfreks, 2019)</p>	<p>Opdrachten om na te denken over eigen identiteit, kernwaarden, karaktereigenschappen, levenslijn, familiegeschiedenis, religieuze stroming, krachten en talenten.</p> <p>Werken aan de hand van opdrachten (levenslijn tekenen, familiestamboom maken etc.). Ouders interviewen over de eigen familiegeschiedenis. Deelnemers vertellen elkaar hun levensverhalen en stellen elkaar hierover vragen. Creatieve opdracht waarvoor jongeren de eigen identiteit visualiseren. Deelnemers leren actief te kiezen welke aspecten van hun cultuur ze integreren in hun zelfidentiteit.</p>	<p>1</p> <p>1</p>
	<p>Modeling (McAlister, 2008)</p>	<p>Diamant-trainers (uit de eigen gemeenschap) vertellen over eigen levenslijn en veelzijdige identiteit a.d.h.v. persoonlijk verhaal. Diamant-trainers benadrukken de eigen hoogte- en dieptepunten en vertellen hoe zij uit de eigen dalen omhoog zijn geklommen en zelfvertrouwen ontwikkelden.</p>	<p>1</p>
	<p>Coöperatief leren (Aronson, 2010)</p>	<p>Deelnemers leren van elkaar door samen opdrachten te maken, door groepsgesprekken en door naar elkaars pitches te luisteren en vragen te stellen.</p>	<p>1</p>

	Informatieoverdracht ouders (Schaalma & Kok, 2009)	Ouders leren tijdens de ouderbijeenkomsten hoe zij hun kind kunnen ondersteunen bij de ontwikkeling van een positieve identiteit door met hen in gesprek te gaan over hun verschillende (deel)identiteiten.	Ouder bijeenkomsten
Doel 2: Deelnemer kent de kwaadaardige en destructieve kenmerken van criminele en islamitisch radicale ideologieën en circuits en kan signalen en rekruteringsstrategieën hiervan herkennen (zowel online als offline).	Bewustwordingsmethode: scenariogebaseerd risico (Mevissen, Meertens, Ruiters & Schaalma, 2009)	Profielen van kwetsbaarheid worden behandeld en de jongeren bedenken voor zichzelf wat hun eigen kwetsbaarheden zijn. Diamant-trainers schetsen scenario's over rekruteringsstrategieën van ronselaars.	1
	Informatieoverdracht ouders (Schaalma & Kok, 2009)	Diamant-trainers vertellen aan de hand van een casus over het radicaliseringsproces (aansluiting bij jihadi-salafistische ideologieën en netwerken) en de signalen ervan.	1
	Visualiseringsmodellen (informatieverwerkingstheorieën) (Steen, 2007)	Het radicaliseringsproces wordt zichtbaar gemaakt in een pijlschema, trappenhuismodel van Moghaddam (2005); triggerfactoren en profielen van radicalen van Doosje et al. (2015) worden in schema's/figuren gepresenteerd.	1
Doel 3: Deelnemer weet hoe hij/zij zich kan weren tegen personen uit islamitisch radicale circuits (kent de eigen grenzen, kan deze aangeven en weet hoe hij/zij welke hulpbronnen kan aanboren).	Informatieoverdracht (Schaalma & Kok, 2009)	Diamant-trainers leggen uit welke stappen je kunt nemen wanneer je signalen herkent, hoe je voor jezelf kunt opkomen en welke hulpbronnen je kunt aanboren.	1
	Actief leren (Bandura, 1986)	Deelnemers tekenen de lokale sociale kaart uit. Deelnemers onderzoeken de eigen kwetsbaarheden a.d.h.v. verschillende kwetsbaarheidsprofielen en bijbehorende triggers. Deelnemers oefenen in rollenspellen met gesprekstechnieken om voor jezelf op te komen en de eigen grenzen aan te geven.	1
	Implementatie-intentie: specifiek "als, dan actieplan" (Gollwitzer, 1999; Gollwitzer & Sheeran, 2006)	Deelnemers gaan in debat over de juiste handelingsperspectieven in situaties waarin je signalen van rekruteringsstrategieën herkent: "Als situatie X plaatsvindt, dan zal ik Y doen".	1
Doel 4: Deelnemer heeft empathie en de vaardigheid om bij het nemen van besluiten rekening te houden met de rechten, wensen en belangen van de ander.	Informatieoverdracht (Schaalma & Kok, 2009)	Diamant-trainers vertellen hoe de democratische samenleving tot stand is gekomen en wat dit voor de burgers betekent. Diamant-trainers leggen uit wat morele vorming is en introduceren een 10-stappenplan als denkgereedschap voor moreel en genuanceerd denken.	2
	Bewustmakingsmethode: Scenariogebaseerd risico (Mevissen et al., 2009)	Aan de hand van casussen en stellingen wordt het belang van moreel redeneren duidelijk gemaakt.	2
	Motiveringsmethode: Personalize risk (Champion & Skinner, 2008)	Deelnemers inventariseren de lastigste beslissingen die zij ooit zelf hebben moeten nemen. Er wordt klassikaal een top 5 gemaakt van de moeilijkste morele dilemma's en deze worden vervolgens geanalyseerd.	2
	Guided practice (McAlister et al., 2008)	Onder begeleiding van de Diamant-trainers gaan de deelnemers groepsgewijs a.d.h.v. het 10-stappenplan op zoek naar moreel verantwoorde oplossingen voor zelf ingebrachte dilemma's.	2
	Enactive Mastery experience (McAlister et al., 2008)	Deelnemers beginnen klassikaal met 'makkelijk' op te lossen dilemma's en werken toe naar steeds moeilijkere dilemma's.	2
	Discussies (informatieverwerkingstheorieën) (Petty, Barden & Wheeler, 2009)	Deelnemers worden aangemoedigd om met elkaar in dialoog/discussie te gaan over hoe de morele dilemma's te benaderen, zodat zij zich de genuanceerde denkwijze sneller eigen maken.	2
	Empathietraining en perspectiefneming (theorie over stigma en discriminatie) (Batson, Chang & Ryan, 2002, Batson et al., 1997)	10-stappenplan dwingt de deelnemers zich te verplaatsen in de ander en rekening te houden met de wensen en belangen van de ander.	2
Individualization (Bartholomew et al., 2000)	Tijdens de coachingsgesprekken worden persoonlijke dilemma's van de deelnemer besproken en helpt de Diamant-trainer bij het vinden van oplossingen, waarbij rekening wordt	Individuele coaching	

		gehouden met de rechten, wensen en belangen van andere betrokkenen.	
Doel 5: Deelnemer kan omgaan met negatieve emoties en onrechtvaardigheidsgevoelens (coping).	Guided practice (McAlister et al., 2008)	Deelnemers leren, onder begeleiding van de Diamant-trainers, dat het kan helpen om eigen gevoelens en dilemma's te bespreken met betrokkenen en oefenen hiermee in rollenspellen.	3
	Empathietraining (Batson et al., 2002)	Perspectiefnemingsopdrachten om andermans redeneringen en gedrag beter te begrijpen. Ook leren de deelnemers over hoe de Nederlandse democratie zich heeft ontwikkeld, waar de westerse normen en waarden vandaan komen, en waar de niet-westerse waarden en normen vandaan komen, dit helpt om de oorsprong van conflicten in verschillende situaties beter te begrijpen.	2/3
	Modeling (McAlister et al., 2008)	De Diamant-trainers maken als rolmodellen onderwerpen als stigmatisering bespreekbaar en vertellen hoe zij er zelf mee omgaan, hoe zij hun emoties reguleren/voor zichzelf opkomen. Gastlessen van bijvoorbeeld beleidsambtenaren of politieagenten die vertellen over toekomstmogelijkheden.	2/3
	Coöperatief leren (Aronson, 2010). Vooral over actieve omgang met discriminatie en zelfbeeld (Phinney & Rosenthal, 1992)	Groepsgesprekken en discussies over ervaringen, gevoelens en handelen bij relatieve deprivatie. Van elkaar leren tijdens de casussen en rollenspellen. Copingstrategieën worden met elkaar gedeeld zodat deelnemers leren niet passief vooroordelen over te nemen maar actief een zelfbeeld en strategie te ontwikkelen.	3
Doel 6: Deelnemer kan in verschillende contexten (familie, school, werk) constructief en rechtmatig voor de eigen rechten, wensen en belangen opkomen.	Guided practice (McAlister et al., 2008)	Deelnemers leren, onder begeleiding van de Diamant-trainers, dat het kan helpen om de eigen gevoelens en dilemma's bespreekbaar te maken met betrokkenen en oefenen hiermee in rollenspellen.	3
	Empathietraining (Batson et al., 2002)	Perspectiefnemingsopdrachten waarbij jongeren en jongvolwassenen zich telkens moeten inleven in de situatie van de ander. De deelnemers moeten reflecteren op verschillen in opvoedingsstijlen en culturele spanningsbronnen.	3
	Informatieoverdracht (Schaalma & Kok, 2009)	Diamant-trainers vertellen over hoe conflicten kunnen escaleren en hoe deze weer kunnen de-escaleren. Dit doen zij aan de hand van de escalatietrap van Glasl (1998) en een aangepaste escalatietrap voor eerkwesties. Diamant-trainers vertellen over de democratische mogelijkheden van de jongeren en jongvolwassenen.	2/3
	Individualization (Bartholomew et al., 2000)	Tijdens de coachingsgesprekken worden mogelijke conflictsituaties van de deelnemer besproken en helpt de Diamant-trainer bij het vinden van een oplossing voor de specifieke situatie.	Individuele coaching
	Rollenspellen (Lipsey, 2009)	In rollenspellen oefenen met constructief voor jezelf opkomen bij conflicten die voortkomen uit a) de relatie met de maatschappij (discriminatie/negatieve ervaringen; gevoelens van relatieve deprivatie, botsingen met andersdenkenden); b) gevoelige thema's in de eigen opvoeding/gemeenschap (eer, taboes, schaamte, ouders die vanuit traditie redeneren); en c)	3

		groepsdruk van leeftijdgenoten, of druk door ronselaars uitgeoefend etc.	
Doel 7: Deelnemer stelt zichzelf haalbare doelen met betrekking tot school, stage, werk en/of vrije tijd en boekt vooruitgang in de realisatie van deze doelen.	Zelfbevestigingsopdrachten: Deelnemers laten reflecteren op voor hen belangrijke waarden (Harris, Mayle, Mabbot, & Napper, 2007)	SWOT en cv opstellen. Piramide van Maslow invullen voor jezelf. Collages maken met persoonlijke doelen in het leven. Elevator pitch houden: <i>'Hoe wil jij je nuttig maken in de samenleving en hoe kun jij je daarbij gewaardeerd voelen?'</i>	1
	Public Commitment (Ajzen, Czasch & Flood, 2009)	Deelnemers presenteren hun toekomstdoelen en hoe zij deze willen realiseren aan de groep.	1
	Modeling (McAlister, 2008)	Gasttrainers met dezelfde achtergrond, bijv. politieagenten, ambtenaren of dokters, vertellen over hun beroep en hoe je dit kunt bereiken. De rolmodellen vertellen hoe zij over hun eigen obstakels heen zijn gekomen.	1
	Individualization (Bartholomew et al., 2000), Guided practice (McAlister et al., 2008)	Tijdens de coachingsgesprekken stelt de Diamant-trainer samen met de jongere een persoonlijk ontwikkelplan inclusief planning op en ondersteunt de Diamant-trainer bij bijvoorbeeld het zoeken naar werk of een stageplek of de aanmelding voor een onderwijsinstelling.	Individuele coaching
Doel 8: Deelnemer ervaart minder onbegrip ten gevolge van een (cultuur)kloof met zijn/haar ouders.	Rollenspellen (Lipsey, 2009)	In rollenspellen oefenen deelnemers met constructief voor jezelf opkomen bij conflicten thuis en communiceren over gevoelige thema's en dilemma's (o.a. geloof) met ouders ook als zij andere opvattingen hebben.	1,2,3
	Modeling (McAlister et al., 2008)	De Diamant-trainers maken als rolmodellen gevoelige onderwerpen zoals religieuze vragen bespreekbaar en vertellen de deelnemers hoe zij er zelf mee zijn omgegaan en hoe ze gevoelige onderwerpen met hun ouders hebben besproken, of hoe ze die nu met hun kinderen bespreken.	1,2,3
	Actief leren (Bandura, 1986)	Deelnemers tekenen de familiestamboom en interviewen ouders over de migratiegeschiedenis en -motieven. Deelnemers onderzoeken de leefwereld van hun ouders, en zijn initiatiefnemer in het gesprek.	1
	Bewustmakingsmethode: Scenariogebaseerd risico (Mevisen et al., 2009), Informatieoverdracht ouders (Schaalma & Kok, 2009), Modeling (McAlister et al., 2008)	Diamant-trainers vertellen via een persoonlijk verhaal wat zij zelf aan steun hebben gemist in hun jeugd, en over het belang van emotionele ondersteuning vanuit ouders bij de identiteitscrisis van hun kinderen. Diamant-trainers halen het experimenteren met de deelidentiteiten uit de taboesfeer door uit te leggen dat deelnemers dit kunnen doen binnen de islamitische kaders.	Ouder-bijeenkomsten

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

1.
  - A. Aarts, W.L.E. (2020). *Procesevaluatie training Diamant 2019-2020*. Amsterdam: Sipi.
  - B. In dit onderzoek is de uitvoering, waardering en ervaring van uitvoerders, deelnemers en ouders in kaart gebracht. Dit is gebeurd door middel van de analyse van presentielijsten, observatieformulieren van Diamant-trainers, ingevulde werkboeken van deelnemers, evaluatieformulieren ingevuld door deelnemers en interviews met vier Diamant-trainers, enkele ouders, de procescoördinator en enkele deelnemers. De uitvoering van drie Diamant-trainingen is onderzocht: één jongensgroep in Dronten (n=12), één meisjesgroep (n=15) in Amersfoort, en één meisjesgroep in Almere (n=13).
  - C. Er zijn in 2019 tot en met het eerste kwartaal van 2020 in totaal 40 deelnemers met de interventie bereikt. Er was weinig uitval tijdens de uitvoering, mede dankzij de goede samenwerking met lokale sleutelfiguren. De Diamant-trainers konden de training uitvoeren volgens plan doordat volgens hen de materialen overzichtelijk en toereikend waren. Ook de optionele ouderavonden waren volgens de trainers goed uit te voeren.
De belangrijkste succesfactoren die in de procesevaluatie naar boven kwamen waren de inzet van rolmodellen en sleutelfiguren uit de gemeenschap, de inzet van persoonlijke levensverhalen en de inzet van afwisselende werkvormen (zoals rollenspellen en presentaties geven) en het bespreken van vertrouwelijke informatie met elkaar waardoor een lotgenotengevoel ontstaat en nieuwe vriendschappen ontstaan. Ook het afwisselend werken in de grote groep van 10 tot 15 personen en dan weer in kleinere groepjes of tweetallen is volgens de deelnemers en trainers een succes. Het vertellen van een levensverhaal van een geradicaliseerde jongen/meid sprak de deelnemers aan. Het is volgens de trainers een voorbeeld van de kracht van het delen van persoonlijke verhalen bij het bespreekbaar maken van radicalisering. Een andere succesvolle werkvorm die daarbij helpt is volgens de trainers de opdracht waarbij deelnemers hun eigen kwetsbaarheidsprofiel of radicaliseringsprofiel bepalen aan de hand van de motieven-typologie zoals beschreven door Feddes et al. (2015): sensatiezoeker, zingevingszoeker, berouwzoeker, waarheidszoeker, identiteitszoeker. De deelnemers waren volgens de trainers zeer bereid en in staat deze opdracht uit te voeren, en ze werden erdoor volgens de trainers aan het denken gezet.
Een succesfactor is ook dat jongeren vaardigheden ontwikkelen zoals genuanceerd denken en het perspectief van een ander innemen en dat zij die in de training toepassen op moeilijke situaties thuis, op school of met vrienden.
Een aanbeveling van deelnemers en trainers, die opgevolgd gaat worden, is om naast de bestaande werkvormen voor het bespreken van radicalisering ook werkvormen te ontwikkelen die gaan over ronseling en propaganda op sociale media en internet. En eveneens werkvormen waarbij de groep (fragmenten) van een speelfilm of documentaire over radicalisering bekijkt en nabespreekt.
2.
  - A. Feddes, A. R., Mann, L., Doosje., D. (2013). *Versterking van zelfvertrouwen en het doorbreken van isolement: effectmeting van de training Diamant*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
  - B. Dit onderzoek wordt onder 4.1 opgevoerd omdat met kwantitatieve (vragenlijst met 5-punts Likert schaal) en kwalitatieve (diepte-interviews) onderzoeksmethoden is gekeken naar de mate waarin de deelnemers en Diamant-trainers de uitvoering van de Diamant-training waardeerden. De bevindingen over de waardering van de deelnemers en uitvoerders zijn hier samengevat. De vragenlijst werd door 54 deelnemers ingevuld en aan de interviewstudie werkten 12 deelnemers mee. De deelnemers waren 17 tot 23 jaar oud, met een gemiddelde leeftijd van 19 jaar. Er namen acht mannelijke deelnemers en vier vrouwelijke deelnemers deel aan de interviews. De Diamant-training vond plaats in een buurthuis in Amsterdam en de deelnemers waren naar de Diamant-training doorverwezen door Dienst Werk en Inkomen (DWI), Leerplicht en Jeugdzorg. Alle deelnemers hadden een Marokkaanse achtergrond. Vijf Diamant-trainers namen deel aan het onderzoek.
  - C. Het onderzoek laat zien dat de interventie volgens de vaste indeling in drie modules is uitgevoerd en dat de deelnemers de Diamant-training zeer waardeerden. Dit bleek onder andere uit het feit dat veel deelnemers bij de nieuwe Diamant-training terecht kwamen via het netwerk van de deelnemers die de Diamant-training eerder al hadden gevolgd. Op basis van de interviews met de deelnemers en de Diamant-trainers noemen de onderzoekers als gewaardeerde elementen van de uitgevoerde Diamant-training: de focus op duale identiteit, in een veilige groep kunnen praten over discriminatie op basis van afkomst, het gedeelde groepslidmaatschap tussen deelnemers en Diamant-trainers, overbruggen van taalbarrière, de vertrouwensband tussen deelnemers en trainers, de laagdrempeligheid en bereikbaarheid van de Diamant-trainers, de systeemaanpak (het contact dat de Diamant-trainers onderhielden met de ouders, stage-instellingen, scholen en officiële instanties)

en het inzetten van de sociale netwerken van de getrainde deelnemers voor werving van nieuwe groepen. Tot slot wordt het als een sterk punt van de Diamant-training genoemd dat de trainingsmaterialen in het bijzonder gericht waren op de doelgroep van islamitische jongeren en jongvolwassenen.

Een van de aanbevelingen uit het onderzoek die tot aanpassing in aanpak heeft geleid was om een periode van nazorg in te voeren om deelnemers te behoeden voor terugval, bijvoorbeeld als zij tijdens de training zijn teruggekeerd naar school. En andere opgevolgde aanbeveling was om het materiaal aan te passen zodat het ook deelnemers met een niet-Marokkaanse achtergrond meer zou aanspreken.

3. A. SIPI. (2013). *Activiteitenverslag DIAMANT Indische Buurt 2012-2013. Wat gezien, wat geleerd?* Amsterdam: SIPI.
- B. In dit onderzoek is aan de hand van trainingsverslagen van elke bijeenkomst een reconstructie gemaakt van het verloop van de Diamant-training, en de waarnemingen van de Diamant-trainers over de deelnemers. De bevindingen over de waardering van de deelnemers en uitvoerders zijn hier samengevat. Ook zijn voor deze rapportage de verslagen van werkoverleggen en intervisie en supervisiebijeenkomsten gebruikt. De Diamant-training vond plaats in een buurthuis in Amsterdam en de deelnemers waren naar de Diamant-training doorverwezen door Dienst Werk en Inkomen (DWI), Leerplicht en Jeugdzorg. Alle deelnemers hadden een Marokkaanse achtergrond. Vijf Diamant-trainers namen deel aan het onderzoek.
- C. Het Activiteitenverslag 2012-2013 kan worden gezien als een procesevaluatie, waarin onder meer beschreven is of Diamant zo is uitgevoerd als beschreven, succes- en faalfactoren en verbeterpunten zijn geïnventariseerd. De uitvoering was in grote mate conform plan. Aanbevelingen die zijn overgenomen: een langere aanloop- of voorbereidingstijd nemen om tot goede samenwerking met ketenpartners en aanmelding van deelnemers te komen, verduidelijking in de rol- en taakverdeling met school, nauwere samenwerking met school bij aanpak onaanvaardbaar gedrag in de groep. Ook worden voortaan voor het verstevigen van commitment van de deelnemers zo nodig ouders of andere familieleden nauwer bij de training betrokken.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

1. A. Feddes, A.R., Mann, L., Doosje, B. (2015). Increasing self-esteem and empathy to prevent violent radicalization: A longitudinal quantitative evaluation of a resilience training focused on adolescents with a dual identity. *Journal of Applied Social Psychology*, 00, pp. 00–00.
- B. Dit onderzoek naar de effecten van Diamant als methode voor het voorkomen van radicalisering betreft een longitudinaal kwantitatief onderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd onder 46 mannelijke en vrouwelijke deelnemers met een islamitische achtergrond (leeftijden variërend van 14 tot 23 jaar), verspreid over drie groepen. Alle drie de groepen werden getraind in Amsterdam, twee groepen in de setting van een buurthuis en één groep in een middelbare school. Alle deelnemers waren doorverwezen door de gemeente, Diamant-trainers, leeftijdsgenoten en/of leerplichtambtenaren. De onderzoekers lieten de deelnemers en de Diamant-trainers vragenlijsten invullen waarmee het normbesef van de deelnemers werd gemeten. Er werden vier verschillende meetmomenten gehanteerd: een nulmeting (T1) voorafgaand aan de Diamant-training, een tussenmeting na voltooiing van de eerste module (T2) en een nameting na afloop (T3). Bij tien deelnemers is tevens een follow-up-meting verricht na drie maanden na afloop van de Diamant-training (T4). Het aantal deelnemers op de metingen was respectievelijk 54, 32, 34, en 10. De deelnemers werd gevraagd een vragenlijst in te vullen waarin de variabelen relatieve deprivatie als individu en als groep, sociale disconnectie, zelfvertrouwen, zelfinzicht, empathie, perspectiefneming, attitudes tegenover ideologiegebaseerd geweld van anderen, eigen geweldsintenties en narcisme werden gemeten aan de hand van een 5-punts Likert schaal.
- C. De resultaten lieten zien dat de groepstraining de zelfgerapporteerde mate van zelfinzicht, zelfvertrouwen, empathie en perspectiefneming verhoogde. Wanneer T1 en T3 met elkaar vergeleken werden, werd er een marginale stijging gevonden van gerapporteerde zelfvertrouwen ($t(31)51.88$, $p=.070$, $d=.19$, 95% CI [2.73, .03]), empathie ($t(31)51.76$, $p=.088$, $d=.28$, 95% CI [21.05, .08]) en perspectiefneming ($t(31)52.03$, $p=.051$, $d=.19$, 95% CI [2.78, .00]) en een significante stijging van gerapporteerde zelfinzicht ($t(31)52.41$, $p<.05$, $d=.12$, 95% CI [2.53, 2.04]). Attitudes tegenover ideologiegebaseerd geweld ($t(31)522.16$, $p<.05$, $d=.30$, 95% CI [.04, 1.26]) en eigen geweldsintenties ($t(31)522.60$, $p<.05$, $d=.21$, 95% CI [.12, .97]) waren significant lager dan voorheen. Inspectie van de data uit de eerste en tweede meting bevestigden dat de module Turning Point verantwoordelijk was voor de significante stijging in het zelfgerapporteerde zelfvertrouwen ($t(26)52.23$, $p<.05$, $d=.17$, 95% CI [2.73, 2.03]) en de marginale significant hogere mate van

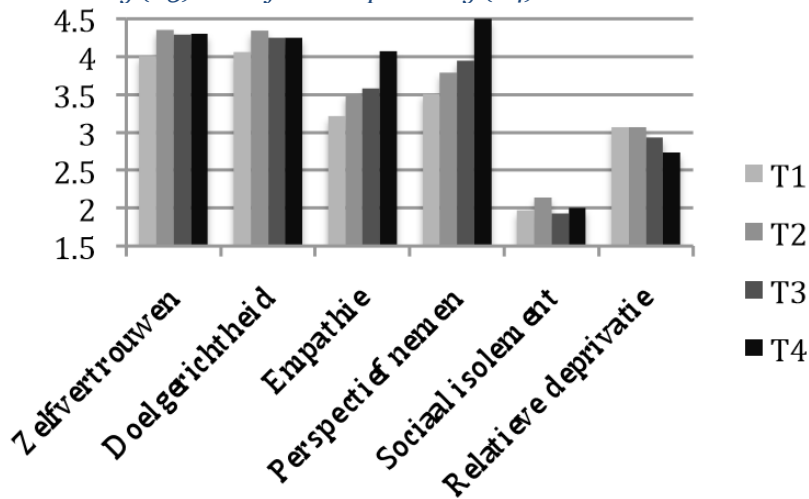

zelfinzicht ($t(28)51.87, p=.072, d=.13, 95\% \text{ CI}[2.51, 2.02]$) tussen T1 en T2. Hogere gerapporteerde maten van empathie hingen samen met negatievere attitudes tegenover het gebruik van geweld om ideologische doeleinden te bereiken ($\beta=-.41, p<.05$). Deze resultaten doen veronderstellen dat Diamant succesvol is in het tegengaan van gewelddadige radicalisering doordat de methodiek zich richt op het empoweren van jongeren en jongvolwassenen in combinatie met verhoogde empathie. Door te werken aan een verhoging van de empathie worden mogelijke negatieve bijeffecten van het empoweren van deelnemers (toename narcisme) voorkomen.

2. A. Feddes, A.R., Mann, L., Doosje, D. (2013). *Versterking van zelfvertrouwen en het doorbreken van isolement: effectmeting van de training Diamant*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- B. Dit onderzoek wordt ook onder 4.2 opgevoerd omdat onderzoekers van de afdeling Sociale Psychologie aan de Universiteit van Amsterdam (Feddes, Mann & Doosje, 2013) hiermee in het kader van het EU-project SAFIRE (voor het in kaart brengen van radicaliseringsprocessen) ook een longitudinaal onderzoek verricht hebben naar de effecten van de Diamantinterventie in Amsterdam. Er werden zowel kwalitatieve (interviews) als kwantitatieve (vragenlijsten) onderzoeksmethoden gebruikt. Er is in het huidige onderzoek een meting gedaan over de tijd met vier groepen deelnemers. Alle jongeren en jongvolwassenen in dit onderzoek werden getraind in Amsterdam. Er is bij het onderzoek geen controlegroep betrokken. In totaal namen er 54 adolescenten en jongvolwassenen (leeftijd variërend van 14 tot 26 jaar) deel aan het onderzoek en daarnaast vijf Diamant-trainers. Drie groepen werden getraind in een buurthuis en één groep werd getraind op een middelbare school. Het merendeel van de deelnemers had een niet-westerse migratieachtergrond. De deelnemers aan de Diamant-training waren aangemeld via de schoolleiding (één groep) of kwamen terecht bij Diamant via gemeentelijke instellingen zoals Dienst Werk en Inkomen (DWI), via eerstelijns werkers van Leerplicht en Jeugdzorg of waren door de Diamant-trainers of via informele netwerken (o.a. migrantenzelforganisaties, ouders, leeftijdsgenoten) benaderd. Veel deelnemers waren vroegtijdig schoolverlater of waren werkloos. Deelname aan de Diamant-training en de studie was vrijwillig. Met interviews en vragenlijsten (met een 5-punts Likert schaal) zijn de volgende kernvariabelen gemeten: zelfvertrouwen, doelgerichtheid, empathie, perspectief van anderen kunnen innemen, relatieve deprivatie (gevoelens van oneerlijke behandeling) en sociaal isolement. Er werd een nulmeting verricht (T1), een tussenmeting halverwege de Diamant-training (T2), en een eindmeting (T3). Bij 12 deelnemers werd eveneens een follow-up-meting verricht drie maanden na afloop (T4). Het aantal deelnemers op de metingen was respectievelijk 51, 38, 42, en 12. Door praktische beperkingen kon enkel in Groep I een follow-up-meting worden afgenomen drie maanden na afloop van de Diamant-training. Analyses werden uitgevoerd met behulp van SPSS (Statistical Package for the Social Sciences, versie 20) om te onderzoeken of de verschillen tussen de nul- en eindmeting significant waren.
- C. De resultaten uit zowel de vragenlijsten als de interviews lieten zien dat de deelnemers na afloop van de Diamant-training een hoger zelfvertrouwen en meer doelgerichtheid vertoonden dan bij de nulmeting. Deelnemers toonden zich zeer optimistisch over de toekomst. Uit de interviewdata bleek dat deelnemers aangaven na de Diamant-training beter om te kunnen gaan met conflicten en negatieve situaties zoals discriminatie. Ook scoorden zij lager op gevoelens van oneerlijke behandeling. Daarbij vertoonden de deelnemers een hogere mate van empathie en een betere vaardigheid om het perspectief van anderen te kunnen innemen. In de nulmeting gaf een meerderheid van de deelnemers aan zich relatief gedeprimeerd te voelen, maar dit aantal verminderde in de tussenmeting en eindmeting, vermoedelijk doordat de deelnemers leerden hoe ze met conflicten konden omgaan. Dit zijn variabelen die negatief gerelateerd zijn aan criminaliteit en radicalisering. Afgaande op het aantal deelnemers dat na afloop van de Diamant-training een opleiding, werk- of stageplek had en een breder sociaal netwerk, werd geconcludeerd dat de Diamanttraining sociaal isolement tegengaat: alle deelnemers waren na afloop van de methodiek ingeschreven bij een opleiding, hadden een baan, of hadden een stageplek. De paired-sample t-toets werd gebruikt en het significantieniveau werd eenzijdig getoetst. Het verschil tussen de voor- en eindmeting was statistisch significant voor zelfvertrouwen, $t(38) = 1.95, p < .05$, doelgerichtheid, $t(38)=3.31, p<.001$, empathie, $t(36)=1.65, p=.06$ (marginaal), perspectief innemen, $t(36)=2.25, p<.001$, en individuele relatieve deprivatie, $t(38)=1.83, p<.05$. Het verschil tussen nul- en eindmeting voor sociaal isolement was niet significant, $t(38) = .49$. De follow-up (T4) was verricht bij twaalf deelnemers. Vanwege dit lage aantal zijn er geen statistische analyses verricht om T4 te vergelijken met eerdere meetpunten. Echter, de gemiddelden suggereren dat drie maanden na afloop van de Diamant-training het zelfvertrouwen, de doelgerichtheid, de mate van empathie en de vaardigheid om het perspectief van anderen in te nemen niet afnamen vergeleken met de eindmeting, en dat gevoelens van relatieve deprivatie niet toenamen, maar verder afnamen. Deze resultaten bieden ondersteuning voor de vooraf opgestelde verwachtingen dat Diamant leidt tot meer zelfvertrouwen, doelgerichtheid, een hogere mate van empathie en een verbetering van de vaardigheid het perspectief van anderen in te nemen. De afname van relatieve deprivatie was

eveneens significant, wat erop wijst dat gevoelens oneerlijk behandeld te zijn afnamen door de training Diamant. Afgaande op het aantal deelnemers dat na afloop van de Diamant-training een opleiding, werk- of stageplek had en een breder sociaal netwerk (11 van de 12 deelnemers hadden na afloop van de Diamant-training een opleiding/baan/stageplek en driekwart van de deelnemers bleef na afloop van de Diamant-training contact houden met elkaar), concludeerden de onderzoekers dat kan worden aangenomen dat Diamant sociaal isolement tegengaat (Feddes et al., 2013). Samenvattend concluderen de onderzoekers dat Diamant effectief was met het oog op de in deze studie geteste doelstellingen en dat de interventie kan worden gezien als een effectieve preventie maatregel om ontwikkeling van radicalisering gedrag te voorkomen en kwetsbare jongeren en jongvolwassenen beter te betrekken bij de samenleving.

Figuur 2. Weergave van de resultaten van de vragenlijst tijdens de nulmeting (T1), tussenmeting (T2), eindmeting (T3) en de follow-up-meting (T4).

5. Samenvatting Werkzame elementen

- De Diamant-training is cultuursensitief en sluit aan bij de belevingswereld van de doelgroep.
- Inzet van gecertificeerde Diamant-trainers uit de gemeenschap. Zij zijn voor de doelgroep herkenbare, vertrouwenwekkende en inspirerende rolmodellen.
- Trainers illustreren de stof aan de hand van casussen en eigen, persoonlijke verhalen en risico's om de stof meer tot de verbeelding te laten spreken. De deelnemers herkennen zich hierin, waardoor de Diamant-trainers vertrouwen winnen.
- De Diamant-trainers coachen de deelnemers om persoonlijke doelen met betrekking tot opleiding, stage of werk te stellen en te realiseren.
- Coaching vanuit positieve benadering: hoop geven dat problemen opgelost kunnen worden.
- Training Diamant werkt aan weerbaarheidsversterking op cognitief (genuanceerde denkmethoden), affectief (verhoogd zelfvertrouwen en zelfinzicht, doelgerichtheid en emotieregulatie) en gedragsmatig (verbreden van sociaal netwerk) gebied.
- Inzetten op vergroten van inzicht in de diverse (deel)identiteiten van de deelnemers en de voordelen die deze (deel)identiteiten voor hen met zich meebrengen.
- Vergroten van inzicht in verschillende normen en waarden en hoe deze zich ontwikkeld hebben.
- Vergroten van inzicht in de verschillende conflictstijlen en beweegredenen van anderen en jezelf (relativeringsvermogen).
- In dialoog gaan over ervaringen met discriminatie, tegenslagen en manieren om hiermee om te gaan. De deelnemers leren van de Diamant-trainers constructief en rechtmatig voor hun eigen rechten, wensen en belangen op te komen.
- Voorlichting aan jongeren en jongvolwassenen over processen en signalen van radicalisering (aansluiting bij jihadi-salafistische ideologieën en netwerken) in combinatie met het bespreken en bieden van handelingsperspectieven.
- Aan de hand van een stappenplan voor morele oordeelsvorming zelf ingebrachte culturele/religieuze/morele dilemma's groepsgewijs analyseren.
- Deelnemers op de hoogte brengen van de lokale sociale kaart en het beschikbare jongerenwerkaanbod in de stad (ter bevordering van overbruggende contacten).
- Versterken van sociale en professionele vaardigheden ('soft skills') en conflicthanteringsvaardigheden.
- Afwisselende activerende en interactieve werkvormen, zoals rollenspellen, waarbij deelnemers worden gemotiveerd om te ontdekken, te verwoorden en te verbeelden. Onder meer als het gaat om conflicthantering, omgaan met moeilijke gevoelens en discriminatie, voor zichzelf opkomen en empathietraining.
- Taboeonderwerpen worden via een indirecte benadering bespreekbaar gemaakt.
- Opdrachten worden aangeboden met een oplopende moeilijkheidsgraad, waarbij de Diamant-trainers de deelnemers continu begeleiden.
- Het leren, bewust worden en oefenen gebeurt samen, hierdoor kunnen deelnemers met en van elkaar leren, door te spreken, luisteren en samen te werken.
- Deelnemers een sociaal netwerk aanreiken waaraan zij een positief zelfbeeld kunnen ontleen (door trainen in groepsverband).
- Psycho-educatie aan ouders over risico's en beschermende factoren bij de identiteitsontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen met een migratieachtergrond aan de hand van casuïstiek en ervaringsgericht leren.

6. Aangehaalde literatuur

- Aarts, W.L.E. (2020). *Procevaluatie training Diamant 2019-2020*. Amsterdam: Sipi.
- Adriani, P. (1993). *Overbruggen van verschillen*. Leiden: DSWO Rijksuniversiteit Leiden.
- AIVD & NCTV. (2015). *Salafisme in Nederland: diversiteit en dynamiek*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- AIVD. (2004). *Van Dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radicale islam tegen de democratische rechtsorde*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- AIVD. (2014). *Jaarverslag 2014*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Ajzen, I., Czasch, C., & Flood, M.G. (2009). From intentions to Behavior: Implementation Intention, commitment, and conscientiousness. *Journal of Applied Social Psychology*, 39, 1356-1372.
- Andrews, D. A. & Bonta, J. (2010), Rehabilitating criminal law and practice. *Psychology, Public Policy and Law*, 16, 39-55.
- Aronson, E. (2010). Jigsaw Classroom. In Bartholomew, L., K., Parcel, G., S., Kok, G., Gottlieb, N., H., & Fernández, M., E. (2011). *Planning health promotion programs: an intervention mapping approach*. John Wiley & Sons.
- Asch, S.E., & Guetzkow, H. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. *Groups, leadership, and men*, 222-236.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman.
- Batson, C.D., Chang, J., & Ryan, O. (2002). Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized Group Motivate One to Help the Group? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1656-1666.
- Batson, C.D., Polycarpou, M.P., Harmon-Jones, E., Imhoff, H.J., Mitchener, E.C., Bednar, L.L., & Highberger, L. (1997). Empathy and attitudes: Can feeling for a member of a stigmatized group improve feelings toward the group?. *Journal of personality and social psychology*, 72(1), 105.
- Bartholomew, L. K., Gold, R. S., Parcel, G. S., Czyzewski, D. I., Sockrider, M. M., Fernandez, M., Berlin, N. (2000). Watch, Discover, Think, and Act: Evaluation of computer-assisted instruction to improve asthma self-management in inner-city children. *Patient Education and Counseling* , 39 (2-3), 269–280.
- Beelmann, A. (2019) Grundlagen eines entwicklungsorientierten Modells der Radikalisierung. *Berliner Erklärung des 24.Deutschen Präventionstages*. Godesberg: Forum Verlag, 181-211.
- Bellaart, H., & Azrar, F. (2003). *Jeugdzorg zonder drempels, Eindverslag van een project over de toegankelijkheid en de kwaliteit van de jeugdzorg voor allochtone cliënten*. Utrecht: FORUM.
- Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., & van der Ende, J. (1997). Understanding childhood (problem) behaviors from a cultural perspective: Comparison of problem behaviors and competencies in Turkish immigrant, Turkish and Dutch children. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 32(8), 477-484.
- Bjørge, T., & Carlsson, Y. (2005). *Early intervention with violent and racist youth groups (NUPI Working Papers, issue 667)*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs. 563.
- Bonta, J., & Andrews, D.A. (2007). *Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation*. (User Report 2007–06). Ottawa, Ontario: Public Safety Canada.
- Bosma, H.A. (1991). Identiteit en identiteitsproblemen in de adolescentie. *Handboek Kinderen en adolescenten 14*, 1-17. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Buijs, F.J., Demant, F., & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Buitelaar, M.W. (2002). Negotiating the rules of chaste behaviour: Re-interpretation of the symbolic complex of virginity by young women of Moroccan descent in the Netherlands. *Ethnic and Racial Studies* 25, 462-489.
- Bun, C.J.E., & Van de Looij-Jansen, P.M. (2000). *De Rotterdamse Jeugdmonitor: staat van de jeugd. Brugklassers voortgezet onderwijs*. Rotterdam: GGD Rotterdam e.o.
- Champion, V.L., & Skinner, C.S. (2008). The health belief model. *Health behavior and health education: Theory, research, and practice*, 4, 45-65.
- Crenshaw, M. (2000). The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century. *Political psychology*, 21(2), 405-420.
- De Koning, M. (2008). *Zoeken naar een 'zuivere' islam. Geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- De Wolf, A., & Doosje, B. (2010). *Aanpak van radicalisme: Een psychologische analyse van de weg naar radicalisme*. Amsterdam: SWP.

- Doosje, B., Loseman, A., & Van den Bos, K. (2013). Determinants of radicalization of Islamic youth in the Netherlands: Personal uncertainty, perceived injustice, and perceived group threat. *Journal of Social Issues*, 69, 586-604.
- Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., de Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84.
- Doosje, B., Van den Bos, K., Loseman, A., Feddes, A.R., & Mann, L. (2012). My in- group is superior: Susceptibility for radical right-wing attitudes and behaviors in Dutch youth. *Negotiation and Conflict Management Research*, 5, 253-268.
- Doosje, B. A. de Wolff, L. Mann en A.R. Feddes (2017). *Radicalisering en De-radicalisering. In: Routes van het Recht. Over de rechtspsychologie.* P.J. van Koppen, M. Jelicic, J.W. de Keijser, R. Horselenberg (Eds.). Den Haag: Boom Juridisch.
- Entzinger, H. & Dourleijn, E. (2008). *De lat steeds hoger. De leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad.* Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth and crisis.* New York: Norton.
- Feddes, A.R., Mann, L., De Zwart, N., & Doosje, B. (2013). Duale identiteit in een multiculturele samenleving: een longitudinale kwalitatieve effectmeting van de weerbaarheidstraining Diamant. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 12, 27-44.
- Feddes, A.R., Mann, L., Doosje, D. (2013). *Versterking van zelfvertrouwen en het doorbreken van isolement: effectmeting van de training Diamant.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Feddes, A.R., Nickolson, L., & Doosje, B. (2015A). *Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces Amsterdam: Expertise-unit Sociale Stabiliteit.* Universiteit van Amsterdam.
- Feddes, A. R., Mann, L., & Doosje, B. (2015B). Increasing self-esteem and empathy to prevent violent radicalization: a longitudinal quantitative evaluation of a resilience training focused on adolescents with a dual identity. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(7), 400-411.
- Forney, W.S., Crutsinger, C., & Forney, J.C. (2006). Self-Concepts and Self-Worth as Predictors of Self-Perception of Morality: Implications for Delinquent Risk Behavior Associated With Shoplifting. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 35(1), 24-43.
- Gibbs, J.C., Potter, G.B., Barriga, A.Q., & Liau, A.K. (1996). Developing the helping skills and prosocial motivation of aggressive adolescents in peer group programs. *Aggression and Violent Behavior*, 1, 283-305.
- Gielen, A.J. (2009). *Een kwestie van identiteit. Evaluatie training Identiteit & Weerbaarheid voor moslima's.* Almere: A.G. Advies.
- Glasl, F. (1998) 'Help! Conflicten'. *Heb ik een conflict of heeft het conflict mij.* Zeist: Christoffor.
- Gollwitzer, P.M. (1999). Implementation intentions. Strong effects of simple plans. *American Psychologist*, 54, 493-503.
- Gollwitzer, P.M., & Sheeran, P. (2006). Implementation intentions and goal achievement: a meta- analysis of effects and processes. *Advances in Experimental Social Psychology*, 38, 69-119.
- Ghorashi, H. (2006). *Paradoxen van Culturele Erkenning: Inaugurale rede leerstoel Management van Diversiteit in Nieuw Nederland.* Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Groen, J. & Kranenberg, A. (2006). *Strijdsters van Allah. Radicale moslima's en het Hofstadnetwerk.* Amsterdam: Meulenhoff.
- Hallich, B. & Doosje, B. (2017). *"DIAMANT-plus": Een methodiek voor deradicalisering en vergroting van weerbaarheid tegen extremistische invloeden. Een pilot-onderzoek naar de interventie.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Harris, P.R., Mayle, K., Mabbot, L., & Napper, L. (2007). Self-affirmation reduces smokers' defensiveness to graphic on-pack cigarette warning labels. *Health Psychology*, 26, 437-446.
- Heaney, C.A., & Israel, B.A. (2008). Social networks and social support. *Health behavior and health education: Theory, research, and practice*, 4, 189-210.
- Hermans, P. (2002). Opvoeden in een 'multiculturele' samenleving: opvattingen, idealen, praktijken en problemen van Marokkaanse ouders. In: C. Timmermans, P. Hermans & J. Hoornaert (eds.), *Allochtone jongeren in het onderwijs. Een multidisciplinair perspectief* (pp. 95-148). Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Hirschi, T. (1969) *Causes of Delinquency.* Los Angeles, University of California Press
- Hoffman, M.L. (2000). *"Empathy and Moral Development,"* New York, NY: Cambridge University Press.
- Hogg, M. A. & Van den Bos, K. (2007). *Uncertainty and Extremist Behavior.* Symposium verzorgd op de Eight Meeting of the Society of Personality and Social Psychology, Memphis, USA. In Bos, K. van den, Loseman, A., & Doosje, B. (2009), *Waarom Jongeren Radicaliseren en Sympathie krijgen voor Terrorisme: Onrechtvaardigheid, Onzekerheid en Bedreigde Groepen.* Den Haag: WODC.
- Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2004). Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and violent behavior*, 9(5), 441-476.
- Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of adolescence*, 29(4), 589-611.
- Junger, M., & Polder, W. (1991). *Achtergronden van delinquent gedrag onder jongens uit etnische minderheden II.* WODC.

- Kaulingfreks, F. (2019). *Word in Progress, Verhalen over opgroeien in een meerstemmige gemeenschap*. Publicatie bij lectorale rede, Amsterdam. Hogeschool Inholland 21 mei 2019.
- Ketner, S. (2009). Ik denk niet in culturen... ik denk eigenlijk meer in mijn geloof. *Waarom jongeren van Marokkaanse afkomst in Nederland de Moslimidentiteit zo sterk benadrukken. Migrantenstudies*, 1, 73-87.
- Ketner, S.L., Buitelaar, M.W., & Bosma, H.A. (2004). Identity strategies among adolescent girls of Moroccan descent in the Netherlands. *Identity: An International Journal of Theory and Research* 4(2), 145-169.
- King, M., & Taylor, D.M. (2011). The radicalization of home grown Jihadists. A review of theoretical models and social psychological evidence. *Terrorism and Political Violence*, 23, 602-622.
- Kleinman, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture: An exploration of the borderland between anthropology, medicine, and psychiatry* (Vol. 3). Univ of California Press.
- Kleinmann, S.M. (2012). Radicalization of homegrown Sunni militants in the United States: Comparing converts and nonconverts. *Studies in Conflict and Terrorism*, 35, 278-297.
- Kohlberg, L. (1969). *Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization*. Rand McNally.
- Koning, M. de (2008). *Zoeken naar een 'zuivere' islam. Geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Korf, D.J., Yesilgoz, B., Nabben, T. & Wouters, M. (2007). *Van vasten tot feesten. Leefstijl, acceptatie en participatie van jongen moslims*. Utrecht / Rotterdam: Forum / Uitgeverij Ger Guijs.
- Kruglanski, A.W., Gelfand, M.J., Bélanger, J.J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Political Psychology*, 35, 69-93.
- Lipsey, M.W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and offenders*, 4(2), 124-147.
- Lub, V., De Groot, N., & Schaafsma, J. (2011). *Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst*. Utrecht: Movisie.
- Lucassen, A. L., & Timmers, J. (2018). *Procesevaluatie training Diamant 2016-2018*. Amsterdam: SIPI.
- Maliapaard, M., & Phalet, K. (2012). Social integration and religious identity expression among Dutch Muslims: The role of minority and majority group contact. *Social Psychology Quarterly*, 75(2), 131-148.
- Mann, L., Doosje, B., Konijn, E. A., Nickolson, L., Moore, U., en Ruigrok, N. (2015). *Indicatoren en manifestaties van weerbaarheid van de Nederlandse bevolking tegen extremistische boodschappen. Een theoretische en methodologische verkenning*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Verkregen via <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/2488-de-meetbaarheid-van-de-weerbaarheid.aspx?cp=44&cs=6796>
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558.
- Marcia, J.E. (1967). Ego identity status: Relationship to change in self-esteem, "general maladjustment" and authoritarianism. *Journal of Personality*, 35, 118-133.
- Marcia, J.E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*, 159-186. New York : Wiley.
- Marcia, J.E. (1996). The importance of conflict for adolescent and lifespan development. In: L. Verhofstadt-Deneve, I. Kienhorst & C. Braet (eds), *Conflict and development in adolescence* (pp. 13-19). Leiden University: DSWO Press.
- McAdams, D. (1993). *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. New York: William Morrow.
- McAlister, A.L., Perry, C.L., & Parcel, G.S. (2008). *How individuals, environments, and health behaviours interact: Social Cognitive Theory*.
- Meertens, R.W., Prins, Y.R.A. & Doosje, B. (2006). *In iedereen schuilt een terrorist: Een sociaal-psychologische analyse van terroristische sekten en aanslagen*. Schiedam: Scriptum.
- Mevissen, F.E.F., Meertens, R.M., Ruiter, R.A.C., & Schaalma, H.P. (2009). HIV/STI risk communication: The effects of scenario-based risk information and frequency-based risk information on perceived susceptibility to chlamydia and HIV. *Journal of Health Psychology*, 14, 78-87.
- Moghaddam, F.M. (2005). The staircase to terrorism: a psychological exploration. *American Psychologist*, 60, 161-170.
- Nabben, T., Yesilgoz, B. & Korf, D.J. (2006). *Van Allah tot Prada. Identiteit, leefstijl en geloofsbeleving van jonge Marokkanen en Turken*. Utrecht / Rotterdam: Forum, Instituut voor Multiculturele ontwikkeling / Uitgeverij Ger Guijs.
- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding. (2009). *Ideologie en strategie van het jihadisme*. Den Haag: NCTV, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. (2013). *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 32*, 13 maart 2013, kenmerk 362553, Den Haag: NCTV, Ministerie van Veiligheid en Justitie.

- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. (2018). Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 48. Samenvatting Kamerstuk. Den Haag: NCTV, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. (2019). Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 51. Den Haag: NCTV, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. (2020). Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 52. Den Haag: NCTV, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Noor, S. (2016). *Vrouwelijke ISIS-gangers: waarom gaan ze?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Phalet, K., Lotringen, C. van & Entzinger, H. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam.* Utrecht: Utrecht University / European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.
- Pels, T., Distelbrink, M., & Postma, L. (2009). *Opvoeding in de migratiecontext: Review van recent onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders, in opdracht van NWO.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T. (2014). *Voorkomen van radicalisering: óók een pedagogische opdracht!* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Verkregen via <https://www.kis.nl/publicatie/voorkomen-van-radicalisering-ook-een-pedagogische-opdracht>.
- Pels, T. & De Haan, M. (2003). *Continuity and change in Moroccan socialisation. A review of literature on socialisation in Morocco and among Moroccan families in the Netherlands.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut / Utrecht University.
- Petty, R. E., Barden, J., & Wheeler, S. C. (2009). *The Elaboration Likelihood Model of Persuasion: Developing health promotions for sustained behavioral change.* In Bartholomew, L. K., Parcel, G. S., & Kok, G. (1998). *Intervention mapping: a process for developing theory and evidence-based health education programs. Health Education & Behavior, 25(5), 545-563.*
- Phalet, K., Lotringen, C. van & Entzinger, H. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam.* Utrecht: Utrecht University / European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.
- Phinney, J. S., & Rosenthal, D. A. (1992) "Ethnic Identity in adolescence: Process, Context, and Outcome" in *Adolescent Identity Formation.* Adams, G.R., Gullotta, G.P. & Montemayor, R. (eds). Newbury Park: Sage.
- Pijnenburg, H., Hermanns, J., Van Yperen, T., Hutschemaekers, G., & Van Montfoort, A. (2010). *Zorgen dat het werkt: Werkzame factoren in de zorg voor jeugd.* Amsterdam: SWP.
- Porter, L. E., & Kebbell, M.R. (2011). Radicalization in Australia: Examining Australia's convicted terrorists. *Psychiatry, Psychology and Law, 18(2), 212-231.*
- Precht, T. (2007). Home grown terrorism and islamist radicalization in Europe. *From conversion to terrorism.* Plaats: Uitgeverij.
- Prochaska, J.O., Redding, C.A., & Evers, K.E. (2008). *The transtheoretical Model and stages of change.*
- Richardson, M. W. (2012). *Al-Shabaab's American recruits: a comparative analysis of two radicalization pathways. Doctoral dissertation.* University of Texas at El Paso.
- Roex, I., Stiphout, S. van., Tilie, J. (2010). *Salafisme in Nederland: Aard, omvang en dreiging.* Instituut voor Migratie- en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam.
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Schaalma, H., & Kok, G. (2009). Decoding health education interventions: the times are a-changin'. *Psychology and Health, 24(1), 5-9.*
- SIPI. (2013). *Activiteitenverslag DIAMANT Indische Buurt 2012-2013. Wat gezien, wat geleerd?* Amsterdam: SIPI.
- Skorikov, V. & F.W. Vondracek (2007). Positive Career Orientation as an inhibitor of Adolescent Problem Behaviour. *Journal of Adolescence, 30, 131-146*
- Slootman, M., & Tillie, J. (2006). *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden.* Instituut voor Migratie en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam, 1-129.
- Stangor, C. (2015). *Social groups in action and interaction.* Routledge.
- Steen, R. G. (2007). *The evolving Brain: The known and the unknown (illustrated ed.).* Amherst, NY: Prometheus Books.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T.V.M., Vollebergh, W.A.M., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., & Crijnen, A.A. M. (2005). Emotionele problemen en gedragsproblemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse 4- tot 18-jarigen in Nederland. *Tijdschrift voor psychiatrie, 47(11), 779.*
- Suls, J., Lemos, K., & Stewart, H.L. (2002). Self-esteem, construal, and comparisons with the self, friends, and peers. *Journal of Personality and Social Psychology, 82(2), 252.*

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The social psychology of intergroup relations*, 33(47), 74.
- Van den Bos, K., Loseman, A., & Doosje, B. (2009). *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. Den Haag: WODC/Ministerie V&J.
- Van der Valk, I. (2015). *Monitor Moslim Discriminatie*. Amsterdam: IMES. Verkregen via <http://imes.uva.nl/news/news/news/content-3/folder/2015/03/monitor-moslim-discriminatie.html>.
- Van San, M., Sieckelinck, S., & De Winter, M. (2010). *Idealen op drift: Een pedagogische kijk op radicaliserende jongeren*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Venkatraman, A. (2007). Religious basis for Islamic terrorism: The Quran and its interpretations. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30(3), 229-248.
- Verkuyten, M. (1999). *Etnische identiteit. Theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Verkuyten, M. (2010). *Identiteit en diversiteit: de tegenstelling voorbij*. Amsterdam University Press.
- Verkuyten, M. (2018). Religious fundamentalism and radicalization among Muslim minority youth in Europe. *European Psychologist*.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A.A. (2007). National (dis) identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(10), 1448-1462.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A.A. (2009). Muslim immigrants and religious group feelings: Self-identification and attitudes among Sunni and Alevi Turkish-Dutch. *Ethnic and Racial Studies*, 32(7), 1121-1142.
- Verkuyten, M. (2003). Sociaal-psychologische gevolgen van stigmatisering. In: S. Harchaoui & C. Huinder (eds), *Stigma: Marokkaan!* (pp. 81-92). Utrecht: Forum, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Verkuyten, M. (2018). *The social psychology of ethnic identity (2nd, revised edition)*. Oxon, UK: Routledge.
- Verschueren, M., Claes, L., Gandhi, A. & Luyckx, K. (2019). Identity and Psychopathology: Bridging Developmental and Clinical Research. *Emerging Adulthood*, Art.No. UNSP 2167696819870021, 1-14. [doi: 10.1177/2167696819870021](https://doi.org/10.1177/2167696819870021)
- Webber, D., & Kruglanski, A.W. (2018). The Social Psychological Makings of a Terrorist. *Current Opinion in Psychology*, 19, 131-134.
- Weenink, A. W. (2015). Behavioral problems and disorders among radicals in police files. *Perspectives on terrorism*, 9(2).
- Weggemans, D., Bakker, E. & Grol, P. (2014). Who Are They and Why Did They Go? The Radicalisation and Preparatory Processes of Dutch Jihadist Foreign Fighters. *Perspectives on Terrorism*, 8, 100-110.
- Wessels, L., & Dijkman, A. (2012). Radicaal (on)zichtbaar. *Verkenkend onderzoek naar omvang, kenmerken en oorzaken van mogelijke radicalisering onder Amsterdamse moslima's*. Amsterdam: VIZEA.
- Wiktorowicz, Q. (2005). A genealogy of radical Islam. *Studies in Conflict & Terrorism*, 28(2), 75-97.
- Woodlock, R., & Russell, Z. (2008). Perceptions of Extremism among Muslims in Australia. In *Radicalisation crossing borders: New Directions in Islamist and Jihadist Political, Intellectual and Theological Thought and Practice: Conference Proceedings*. Monash University-School of Political & Social Inquiry-Global Terrorism Centre.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

Nederlands
Jeugdinstituut

Nederlands
Centrum
Jeugdgezondheid

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

kenniscentrum
sport & bewegen

kennis en oanspak van
sociale vraagstukken

Vilans

Trimbos
instituut